

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

І. І. Килимник
О. В. Харитонов

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
з дисципліни

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

(для студентів 5 курсу денної форми навчання спеціальності
7.03060101 – Менеджмент організацій і адміністрування,
8.18010014 – Управління фінансово-економічною безпекою)

Харків
ХНУМГ ім. О. М. БЕКЕТОВА
2015

Килимник І. І. Конспект лекцій з дисципліни «Господарське право» «Правове забезпечення безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні» (для студентів 5 курсу денної форми навчання спеціальності 7.03060101 – Менеджмент організацій і адміністрування, 8.18010014 – Управління фінансово-економічною безпекою) / І. І. Килимник, О. В. Харитонов; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – 91 с.

Автори: доц. І. І. Килимник, доц. О. В. Харитонов

Рецензент: д. ю. н., проф. В. С. Мілаш

Рекомендовано кафедрою правового забезпечення господарської діяльності, протокол № 9 від 28.03.2014 року

ЗМІСТ

Вступ	5
Тема 1 Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні	6
1.1 Підприємницьке право і підприємницька діяльність в Україні, види підприємницької діяльності	6
1.2 Підприємства як суб'єкти підприємницької діяльності	10
1.3 Установчі документи юридичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності	12
1.4 Особливості здійснення регуляторної діяльності органами державної влади	13
Тема 2 Правові підстави для розбудови системи безпеки на підприємствах України. Загрози діяльності господарюючим суб'єктам.....	16
2.1 Загрози бізнесу	16
2.2 Об'єкти підвищеної небезпеки	16
2.3 Принципи організації та ключові завдання служби безпеки підприємства	22
Тема 3 Охоронна та детективна діяльність в інтересах підприємця	23
3.1 Правове регулювання охоронної діяльності в Україні	23
3.2 Перспективи розвитку детективної діяльності в Україні	26
Тема 4 Правове регулювання захисту інформації з обмеженим доступом в Україні	27
4.1 Поняття, правові ознаки та види інформації	27
4.2 Поняття та види інформації з обмеженим доступом	29
4.3 Особливості обігу інформації з обмеженим доступом суб'єктів господарювання, яка є їх власністю	30
4.4 Інформація з обмеженим доступом про особу на підприємстві	37
Тема 5 Взаємодія підприємств з правоохоронними та контролюючими державними органами	38
5.1 Порядок і умови проведення перевірок суб'єктів господарювання контролюючими органами	38
5.2 Особливості надання інформації з обмеженим доступом контролюючим органам	63
5.3 Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду	64
Тема 6 Розслідування фактів порушень на підприємстві. Юридична відповідальність	66
6.1 Розслідування фактів порушень на підприємстві	67
6.2 Юридична відповідальність за правопорушення у сфері господарювання	67
6.3 Склади злочинів у сфері здійснення підприємницької діяльності та забезпечення безпеки бізнесу	68
6.4 Адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна відповідальність у сфері бізнесу	70

Тема 7 Перспективи правового регулювання безпеки підприємств в Україні	78
7.1 Розвиток права України щодо диспозитивності у діяльності підприємців	78
7.2 Правове регулювання інформаційної діяльності підприємств	79
7.3 Перспективи взаємодії підприємців з правоохоронними та контролюючими державними органами	81
Список джерел	85

ВСТУП

Господарський кодекс України визначає підприємництво, як самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Підприємницька діяльність може здійснюватися в різних, визначених чинним законодавством організаційно-правових формах. Для спрощення викладення матеріалу узагальнимо всі існуючі форми підприємницької діяльності, використовуючи термін «підприємство».

Як бачимо, серед ознак, що визначають підприємництво, присутні ознаки самостійності (тобто, певної, обумовленої законом, незалежності у вчинюваних діях), ініціативності (активності в діях), систематичності (підприємницька діяльність не є одноразовою, епізодичною, вона здійснюється на постійній, систематичній основі). Підприємницька діяльність здійснюється на власний ризик, а це означає, що підприємець самостійно оцінює ризики своїх дій, прийнятих та запроваджених рішень.

З огляду на вищевказане, велику роль в існуванні підприємництва, як виду людської діяльності, відіграє безпека, виступаючи запорукою самостійності, ініціативності, систематичності господарської діяльності.

На сьогоднішній день чинне законодавство України не визначені терміни «безпека підприємства» або «безпека», однак вбачається, що створення інструментів та інституцій, що забезпечать безпеку підприємницької діяльності слід визнати чи не найавторитетнішими завданнями державної законотворчої діяльності. Наприклад, в Росії, відносини в області державного управління, пов'язані із створенням та діяльністю державних органів, що забезпечують безпеку, в тому числі, безпеку підприємницької діяльності, крім загального законодавства, регулюються спеціальним Законом Російської Федерації «Про безпеку».

В інтересах господарюючого суб'єкта, звести до мінімуму кількість зовнішніх та внутрішніх впливів, які заважають самостійності, ініціативності та систематичності підприємницької діяльності – в цьому контексті і слід вести мову про безпеку підприємства. Отже, безпекою підприємства, на нашу думку, слід вважати, стан підприємства, досягнутий за допомогою певних чинників (правових, фінансових, організаційних, інформаційні тощо), в якому дія будь-яких впливів на господарську діяльність нівельований або зведений до мінімуму.

Щодо чинників, необхідних для безпеки підприємства, то їх спектр є дуже широким. Це може бути й правильне та своєчасне застосування норм чинного законодавства для захисту своїх прав, хеджування ризиків та оптимізація фінансових потоків, запровадження управлінського обліку, створення на підприємстві кадрової та юридичної служб, служби безпеки, введення пропускового режиму та режиму охорони території підприємства, визначення відомостей, що складають комерційну тайну підприємства та забезпечення належного захисту комерційної тайни, організація зберігання документів підприємства, в тому числі знищення «відпрацьованих» документів, моніторинг дій, які можуть свідчити про підготовку до рейдерських нападів, тощо. Цілком зрозуміло, що зазначені чинники будуть ефективними, лише коли вони працюватимуть в чіткій взаємодії і буде створена система їх дій, яка і матиме назву система безпеки підприємства.

Тема 1 Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні

1.1 Підприємницьке право і підприємницька діяльність в Україні, види підприємницької діяльності

Підприємницьке право визначає порядок ведення підприємницької діяльності, та регулює відносини, пов'язані з її здійсненням, отже, підприємницьке право є найважливішою складовою частиною господарського права, що утворює законодавчу основу функціонування підприємців і розвитку підприємництва.¹

Держава сприяє розвитку відносин у сфері підприємництва шляхом державного регулювання підприємницької діяльності. Тому в регулюванні відносин у сфері підприємництва певне місце посідають норми публічного права (у тому числі норми адміністративного, фінансового права), що встановлюють адміністративно-правові методи. З іншого боку, у цій сфері суспільних відносин широко використовуються товарно-грошові механізми, тому значна роль в їх регулюванні належить цивільно-правовим нормам. Ті або інші норми можуть превалювати під час регулювання окремих відносин у сфері підприємництва, але в цілому ці відносини регламентуються нормами різної галузевої належності, що взаємодіють.

Підприємницьке право – це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність.

В Україні на конституційному рівні закріплено право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст. 42 Конституції України).

Щодо поняття підприємницької діяльності, то відповідно до положень Господарського кодексу України (далі – ГК України), підприємництвом є господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку (ст. 3 ГК України). В свою чергу, під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Вбачається тотожність понять підприємництво та підприємницька діяльність. За ГК України суб'єкти підприємницької діяльності є підприємцями. Слід нагадати, що ГК України визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання, – про це зазначено у ст. 1 кодексу.

Господарській комерційній діяльності, іншими словами – підприємництву, присвячено гл. 4 ГК України.

¹ Ершова И.В., Иванова Т.М. Предпринимательское право. – М., 2000. – с. 3.

Отже, **підприємництво** – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Принципи підприємницької діяльності закріплено ст. 44 ГК України, відповідно до якої підприємництво здійснюється на основі:

- вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності;
- самостійного формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;
- вільного найму підприємцем працівників;
- комерційного розрахунку та власного комерційного ризику;
- вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом;
- самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Підприємницьку діяльність можуть здійснювати як фізичні так і юридичні особи.

ГК України визначає поняття суб'єкта господарювання (ст. 55). Отже, **суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.** Відповідно до кодексу, суб'єктами господарювання є:

- господарські організації - юридичні особи, комунальні та інші підприємства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;
- громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

ГК України вводить наступну класифікацію суб'єктів господарювання залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік, – **суб'єкти мікропідприємництва:**

- фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

- юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

суб'єкти малого підприємництва:

- фізичні особи - підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;
- юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

суб'єкти великого підприємництва:

- юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва.

За Цивільним кодексом України (ЦК України), фізична особа з повною цивільною дієздатністю наділена правом здійснення підприємницької діяльності, яка не заборонена законом. Право на підприємницьку діяльність реалізується фізичною особою за умови її державної реєстрації (ст. 50 ЦК України). Порядок державної реєстрації фізичних осіб – підприємців встановлено Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». Цікаво, що у разі, якщо особа розпочала підприємницьку діяльність без державної реєстрації, уклавши відповідні договори, вона не має права оспорювати ці договори на тій підставі, що вона не є підприємцем.

Закон забороняє займатися підприємницькою діяльністю:

- народним депутатам (Закон України «Про статус народного депутата України»);
- посадовим і службовим особам органів державної влади та органів місцевого самоврядування, військовослужбовцям (Закон України «Про державну службу», Закон України «Про місцеве самоврядування», Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції»);

- суддям, працівникам прокуратури, правоохоронних органів (Закон України «Про судоустрій та статус суддів», Закон України «Про прокуратуру», Закон України «Про міліцію»);
- особам, яких суд обмежив у праві займати певні посади чи займатися певною діяльністю (протягом строку такого обмеження);
- особам, засудженим за корисливі злочини (до зняття чи погашення судимості);
- іншим особам, визначеним законом.

Як визначено ст. 83 ЦК України, юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом. При цьому, лише товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі. Товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи (ст. 84 ЦК України).

Відповідно до закону (ст. 86 ЦК України), непідприємницькі товариства (споживчі кооперативи, об'єднання громадян тощо) та установи можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню.

Оскільки для визначення підприємницької діяльності законодавцем застосовано загально-дозвільний принцип, види підприємницької характеризуються широким різноманіттям.

Наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. №457, прийнято та надано чинності Національний класифікатор України – Класифікацію видів економічної діяльності ДК 009:2010, далі – КВЕД. Основне призначення КВЕД - визначати та кодувати основні та другорядні види економічної діяльності юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців. Крім того, КВЕД призначений забезпечувати статистичний облік підприємств і організацій за видами економічної діяльності; проведення державних статистичних спостережень економічної діяльності й аналізу статистичної інформації на макрорівні; зіставлення національної статистичної інформації з міжнародною через застосування єдиної статистичної термінології, статистичних одиниць і принципів визначення та змінення видів економічної діяльності підприємств і організацій. Об'єктами класифікації у КВЕД є види економічної діяльності юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців.

1.2 Підприємства як суб'єкти підприємницької діяльності

Відповідно до ст. 62 ГК України, **підприємство** – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності у встановленому законом порядку. Підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності. Підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку із своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом.

Залежно від форм власності, в Україні діють (ст. 63 ГК України):

- приватні підприємства - на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
- підприємства колективної власності;
- комунальні підприємства – на основі комунальної власності територіальної громади;
- державні підприємства – на основі державної власності;
- підприємства, засновані на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності).

Якщо в статутному капіталі підприємства іноземна інвестиція становить не менш як десять відсотків, воно визнається підприємством з іноземними інвестиціями. Підприємство, в статутному капіталі якого іноземна інвестиція становить сто відсотків, вважається іноземним підприємством.

За способом заснування та формування статутного капіталу в Україні діють:

- унітарні підприємства, створені одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний капітал, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника;
- корпоративні підприємства, утворені двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а

також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Як вже згадувалося раніше, підприємницькі товариства можуть створюватися лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи (ст. 84 ЦК України).

Підприємницьким товариствам присвячено гл. 8 ЦК України. Поняття та види господарських товариств, правила їх створення, діяльності, а також права і обов'язки їх учасників та засновників визначаються Законом України «Про господарські товариства».

Відповідно до ст. 113 ЦК України, господарським товариством є юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками.

За Законом України «Про господарські товариства», господарськими товариствами визнаються підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку.

Згідно зі ст.ст. 67-70 ГК України, відносини підприємства з іншими підприємствами, організаціями, громадянами в усіх сферах господарської діяльності здійснюються на основі договорів, при цьому, підприємства вільні у виборі предмета договору, визначенні зобов'язань, інших умов господарських взаємовідносин, що не суперечать законодавству України. Підприємство самостійно здійснює зовнішньоекономічну діяльність, яка є частиною зовнішньоекономічної діяльності України і регулюється законами України, іншими прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами. Підприємства мають право на добровільних засадах об'єднувати свою господарську діяльність (виробничу, комерційну та інші види діяльності) на умовах і в порядку, встановлених законом.

Для того щоб бути суб'єктами підприємницької діяльності підприємства повинні мати цивільну правоздатність і дієздатність.

Ст. 91 ЦК України визначено, що підприємство, як юридична особа, здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. Обмеження цивільної правоздатності юридичної особи можливо лише за рішенням суду. Окремі види діяльності, визначені законодавством (зокрема, Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»), можуть здійснюватися підприємством за умови одержання ним спеціального дозволу (ліцензії).

Цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону. Орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, зобов'язана діяти в інтересах юридичної особи,

добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень. У відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження.

Відповідно до ст. 93 ЦК України, місцезнаходженням юридичної особи вважається фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління і обліку.

Підприємство самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями усім належним їй майном. При цьому учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника), крім випадків, встановлених установчими документами та законом.

1.3 Установчі документи юридичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності

За загальним правилом під установчими документами суб'єкта господарювання розуміють рішення про його утворення або засновницький договір, а у випадках, передбачених законом, статут (положення) суб'єкта господарювання.

В установчих документах повинні бути зазначені найменування суб'єкта господарювання, мета і предмет господарської діяльності, склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови його реорганізації та ліквідації, якщо інше не передбачено законом.

У засновницькому договорі засновники зобов'язуються утворити суб'єкт господарювання, визначають порядок спільної діяльності щодо його утворення, умови передачі йому свого майна, порядок розподілу прибутків і збитків, управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі в ньому засновників, порядок вибуття та входження нових засновників, інші умови діяльності суб'єкта господарювання, які передбачені законом, а також порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону.

Статут суб'єкта господарювання повинен містити відомості про його найменування, мету і предмет діяльності, розмір і порядок утворення статутного капіталу та інших фондів, порядок розподілу прибутків і збитків, про органи управління і контролю, їх компетенцію, про умови реорганізації та ліквідації суб'єкта господарювання, а також інші відомості, пов'язані з особливостями організаційної форми суб'єкта господарювання, передбачені законодавством. Статут може містити й інші відомості, що не суперечать законодавству.

Згідно із Законом України «Про господарські товариства», акціонерне товариство, товариство з обмеженою і товариство з додатковою

відповідальністю створюються і діють на підставі статуту, повне і командитне товариство - засновницького договору. Установчі документи товариства у випадках, передбачених чинним законодавством, погоджуються з Антимонопольним комітетом України (ст. 4 закону).

1.4 Особливості здійснення регуляторної діяльності органами державної влади

Відповідно до ст. 19 Конституції України, правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

За Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності є напрямом державної політики, спрямованим на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України.

Регуляторними органами, відповідно до закону, виступають Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, інший державний орган, центральний орган виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцевий орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, а також посадова особа будь-якого із зазначених органів, якщо відповідно до законодавства ця особа має повноваження одноособово приймати регуляторні акти. До регуляторних органів також належать територіальні органи центральних органів виконавчої влади, державні спеціалізовані установи та організації, некомерційні самоврядні організації, які здійснюють керівництво та управління окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, якщо ці органи, установи та організації відповідно до своїх повноважень приймають регуляторні акти

Принципами державної регуляторної політики є:

- доцільність - обґрунтована необхідність державного регулювання господарських відносин з метою вирішення існуючої проблеми;
- адекватність - відповідність форм та рівня державного регулювання господарських відносин потребі у вирішенні існуючої проблеми та ринковим вимогам з урахуванням усіх прийнятних альтернатив;

- ефективність - забезпечення досягнення внаслідок дії регуляторного акта максимально можливих позитивних результатів за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян та держави;
- збалансованість - забезпечення у регуляторній діяльності балансу інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави;
- передбачуваність - послідовність регуляторної діяльності, відповідність її цілям державної політики, а також планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дозволяє суб'єктам господарювання здійснювати планування їхньої діяльності;
- прозорість та врахування громадської думки - відкритість для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах їх регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності.

26.12.2007 р. набрав чинності Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», який визначає правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, повноваження органів державного нагляду (контролю), їх посадових осіб і права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення державного нагляду (контролю).

Згідно зі ст. 1 вказаного Закону, державний нагляд (контроль) – це діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, прийнятного рівня безпеки для населення, навколишнього природного середовища.

Законом встановлено, що державний нагляд (контроль) здійснюється за принципами:

- пріоритетності безпеки у питаннях життя і здоров'я людини, функціонування і розвитку суспільства, середовища проживання і життєдіяльності перед будь-якими іншими інтересами і цілями у сфері господарської діяльності;
- підконтрольності і підзвітності органу державного нагляду (контролю) відповідним органам державної влади;
- рівності прав і законних інтересів усіх суб'єктів господарювання;

- гарантування прав суб'єкту господарювання;
- об'єктивності та неупередженості здійснення державного нагляду (контролю);
- наявності підстав, визначених законом, для здійснення державного нагляду (контролю);
- відкритості, прозорості, плановості й системності державного нагляду (контролю);
- неприпустимості дублювання повноважень органів державного нагляду (контролю);
- невтручання органу державного нагляду (контролю) у статутну діяльність суб'єкта господарювання, якщо вона здійснюється в межах закону;
- відповідальності органу державного нагляду (контролю) та його посадових осіб за шкоду, заподіяну суб'єкту господарювання внаслідок порушення вимог законодавства;
- дотримання умов міжнародних договорів України;
- незалежності органів державного нагляду (контролю) від політичних партій та будь-яких інших об'єднань громадян;
- наявності одного органу державного нагляду (контролю) у складі центрального органу виконавчої влади.

Дія Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» не поширюється на відносини, що виникають під час здійснення заходів валютного контролю, митного контролю, державного експортного контролю, контролю за дотриманням бюджетного і податкового законодавства та касових операцій, контролю за дотриманням порядку проведення розрахунків, за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, використанням державного та комунального майна, банківського і страхового нагляду, інших видів спеціального державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання на ринку фінансових послуг, державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду, телекомунікації, поштовий зв'язок, радіочастотний ресурс України, під час проведення процедур, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також оперативно-розшукової діяльності, дізнання, прокурорського нагляду, досудового слідства і правосуддя, державного нагляду за дотриманням вимог ядерної та радіаційної безпеки, державного контролю та нагляду в галузі цивільної авіації, державного нагляду (контролю) за дотриманням ліцензійних умов транспортування природного і нафтового газу трубопроводами та його розподілу, постачання природного газу, зберігання природного газу в обсягах, що перевищують рівень, який встановлюється ліцензійними умовами провадження господарської діяльності із зберігання природного газу – ці відносини врегулюються відповідними спеціальними законами.

Тема 2 Правові підстави для розбудови системи безпеки на підприємствах України. Загрози діяльності господарюючим суб'єктам

2.1 Загрози бізнесу

Об'єктами захисту в підприємницькій діяльності слід визначити:

- інтереси господарюючого суб'єкта, визначені її місією, стратегією або цілями;
- майно, яке належить суб'єкту на праві власності або знаходиться в його правомочному володінні, в тому числі приміщення, устаткування, сировина, вироблена продукція, ресурси, гроші, тощо;
- інформація, якою володіє суб'єкт підприємництва, в тому числі об'єкти права інтелектуальної власності;
- економічні, кооперативні та інші зв'язки з партнерами;
- персонал підприємства.

Визначивши об'єкти захисту можна казати про існуючі для них загрози (наведений перелік, безумовно, не є вичерпним):

- перевищення повноважень представниками перевіряючих, контролюючих та правоохоронних органів, допущені в процесі їх діяльності;
- діяльність недобросовісних та злочинних осіб (фізичних, юридичних) в сфері бізнесу, через яку підприємство може зазнати матеріальної та моральної шкоди;
- пошкодження, розкрадання або привласнення майна суб'єкта господарювання;
- розголошення конфіденційної інформації, комерційної таємниці, посягання на об'єкти інтелектуальної власності як з боку конкурентів, так і з боку працівників підприємства;
- аварії, пожежі, стихійні лиха, страйки;
- порушення вимог охорони праці, результатом яких стало каліцтво або загибель людей;
- порушення правил трудової дисципліни.

2.2 Об'єкти підвищеної небезпеки

Особливу небезпеку для підприємства на сьогоднішній момент становлять недружні поглинання – так звані «рейдерські напади».

Поглинання як інструмент перерозподілу власності може носити як дружній, так і недружній характер. В основі дружнього поглинання лежить добровільна згода компанії-покупця придбати корпоративні права продавця за попередньо узгодженою ціною. Особливістю цього виду поглинання є наявність стадії переговорів, при яких потенційно можливе врегулювання питання щодо соціальної відповідальності бізнесу за наслідки укладеної угоди. Для недружнього поглинання характерним є той факт, що саме поглинання

здійснюється проти волі власників і вищого керівництва підприємства, яке поглинають в умовах яскраво вираженого конфлікту компанії-покупця і компанії-цілі.

Термін «недружнє поглинання» використовується в Україні з особливим змістовним навантаженням та означає ситуацію, коли власника корпоративних прав спонукають провести їх відчуження або взагалі захоплюють контроль над підприємством силою. Часто цей термін замінюють іншим терміном – «рейдерство» (від англ. raider – мародер, нападник, грабіжник, військовий корабель, що полює на торговельні судна).

В українському законодавстві термін «рейдерство» поки не є визначеним. Він використовується в Указі Президента України №103/2007 від 12.02.2007 р. «Про заходи щодо посилення захисту прав власності».

Проте утворена, згідно з Постановою Кабінету міністрів України від 21 лютого 2007 р. № 257, міжвідомча комісія отримала назву Міжвідомчої комісії з протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств.

Подальший розвиток боротьби з рейдерством в Україні на законодавчому рівні вилився в прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств», яким було внесено зміни до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», однак вказаний нормативний акт не містить визначення терміну «рейдерство» - цей термін, взагалі законом не використовується.

Незважаючи на термінологічну розбіжність, головною ознакою цього явища є дії щодо отримання контролю над підприємством назавжди або на час, необхідний для відчуження його активів.

Часто з терміном «рейдерство» вживають інший термін – «грінмейл» (англ. - greenmail). Це застосування міноритарієм корпоративного шантажу власника з подальшою метою дорожче продати свої акції (корпоративні права). Грінмейл є комплексом різних корпоративних дій, що вживаються міноритарним акціонером з метою змусити товариство придбати корпоративні права цього міноритарія за досить високою ціною. У деяких випадках грінмейл може бути способом захисту дрібними учасниками своїх прав. Але завжди в його основі лежить корпоративний конфлікт.

Для захисту від грінмейла доцільно дотримуватися наступних рекомендацій:

- усунути протиріччя в статутах, інших установчих документах, внутрішніх документах компанії (як внутрішні протиріччя, так і протиріччя з нормами чинного законодавства);
- суворо дотримуватися встановлених законом процедурних вимог при державній реєстрації суб'єкта господарювання, його установчих документів, змін до них, тощо; при проведенні зборів вищого органу управління товариством (порядку повідомлення учасників про

проведення зборів, реєстрації учасників при проведенні зборів, формування порядку денного, ведення протоколів, здійснення відповідних публікації, тощо);

- забезпечити контроль корпоративних процедур, передбачених законодавством та установчими документами товариства (наприклад, погодження укладення значних правочинів, правочинів з нерухомістю, взяття кредитів, тощо);
- організувати належне зберігання всіх документів товариства;
- регулярно проводити незалежні перевірки (Legal Due Diligence) з метою підтвердження правомірності рішень органів управління товариством, а також з метою виявлення проблемних або неурегульованих аспектів в діяльності компанії та ризиків, що з цим пов'язані.

На відміну від грінмейла, рейдерство є своєрідною економічною війною, мета якої – заволодіти, привласнити або знищити чужий бізнес.

Рейдери – це компанії або окремі фахівці з питань недружніх поглинань підприємств, які фінансово, інформаційно виснажують об'єкт захоплення, а потім – відбирають у власників за безцінь. Ринок рейдерських послуг в Україні складається найчастіше із досить великої кількості середніх та дрібних фірм. Однак, цими операціями можуть займатися й інші юридичні особи, а також фізичні.

Поширене в Україні рейдерське захоплення підприємств спрямоване на неправомірне заволодіння власністю підприємства: коштами, технікою, будинками й спорудами, зайнятою територією, засобами виробництва, самим виробництвом².

На ринку існує ряд гравців, що використовують тактику поглинання для розширення свого бізнесу. Їх можна умовно класифікувати таким чином:

- фінансово-промислові групи, які будують вертикально інтегровані холдинги;
- конкуренти, прагнучі до контролю над більшою частиною локального ринку;
- компанії або групи осіб, для яких недружні поглинання є способом заробітку;
- компанії, або групи осіб, що діють на користь існуючих або потенційних замовників.

Виходячи з визначення потенційно небезпечного для бізнесу суб'єкта, можна виділити наступні мотивації рейдерів:

- збільшення долі на ринку;
- усунення конкурентів;
- встановлення контролю за продавцями або постачальниками;
- «придбання доходів» компанії, що атакується;
- перепродаж активів або компанії в цілому за вищою ціною.

² Познякова О.І. Недружні поглинання в системі перерозподілу власності // Електронний ресурс: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltn/18_5/175_Pozniakowa_18_5.pdf.

Визначившись з мотивами, поглинаюча компанія вибирає ціль, після чого починається найважливіший підготовчий етап планування захвату, практично не помітний для компанії-цілі, при цьому в ньому задіяні вельми серйозні сили і ресурси.

Великі шанси стати об'єктами рейдерського інтересу мають підприємства, які:

- ведуть успішний бізнес за високої конкуренції у цій галузі;
- володіють привабливими активами;
- мають неконтрольовану кредиторську заборгованість;
- мають неконсолідований пакет акцій;
- існує конфлікт між учасниками (акціонерами);
- порушують законодавство, не дотримуються вчасного оформлення документів.

При цьому в першу чергу рейдерський захват є реальною небезпекою для підприємств, вартість бізнесу яких значно дешевша, ніж активи, що їм належать.

Підготовчий етап починається зі збору і аналізу інформації — перш за все відкритою, такою, що знаходиться в вільному доступі. Тут, зокрема, допомагає моніторинг преси, де згадується потрібна організація. Порівняно неважко отримати в Україні і закриту інформацію. Наприклад, дані, що надаються для податкових органів юридичною особою, відомості про експортні і імпорتنі операції (митниця), про зареєстровані на компанію нерухомість і транспортні засоби.

Стратегічно важливі дані про розподіл акцій між власниками тієї або іншої фірми, не менш коштовна інсайдерська інформація. Найбільший інтерес для «загарбника» представляють:

- корпоративна інформація: засновницькі документи, положення, що регламентують діяльність органів управління, протоколи зборів, протоколи засідань нарад директорів, відомості про дочірні і залежні товариства, про величину і структуру статутного капіталу, оперативна інформація про зміни в реєстрі акціонерів компанії;
- фінансово-економічна інформація: бухгалтерські баланси, відомості про наявність і структуру дебіторської і кредиторської заборгованості, про наявність ліквідного майна і його правовий статус, інформація про наявні обтяження майна, інформація про контрагентів компанії-цілі, інформація про податкову і банківську історію підприємства;
- відомості про менеджмент і власників компанії-цілі: дані про займані посадові позиції, кількості акцій, що належать ним, або доль в статутному капіталі, способі придбання і оплати акцій долею в статутному капіталі, особиста інформація.
- Як правило, жодна успішна операція по агресивному захвату не обходиться без участі центральних або місцевих властей, органів судової влади, правоохоронних і контролюючих відомств. На представників компанії-цілі демонстрація загарбником щільного

альянсу з властями завжди справляє сильне враження. Адміністративний ресурс ніколи не афішується, але при цьому його незрима присутність відчувається. Загарбник оцінює можливості залучення ЗМІ, виробляє оцінку правових, економічних, адміністративних ризиків і витрат. Зібравши або купивши інформацію про жертву, професійний рейдер розробляє план захвату з детальним бюджетом, як правило, 10–25 відсотків від ринкової вартості об'єкту.

Рекомендації:

У світовій практиці відомо багато протизахоплювальних заходів, які застосовують, щоб протистояти небажаним поглинанням. Більшість методів захисту можна поділити на дві групи:

- превентивні заходи (pre-offer defenses) – методи захисту, створені підприємством до появи безпосередньої загрози поглинання з метою зменшення можливості успішного ворожого поглинання. Ці заходи полягають у внесенні змін до статуту компанії щодо: розділення, або ротації, ради директорів (рада директорів ділиться на кілька частин и кожного року обирається лише одна частина); запровадженні умови переважної більшості (встановлюється високий відсотковий бар'єр голосів акціонерів, необхідних для схвалення поглинання – переважно понад 80%); встановлюється умова справедливої ціни (при покупці акцій за них сплачується справедлива ринкова ціна незалежно від групи акціонерів, зазвичай справедлива ціна визначається за допомогою коефіцієнту, який враховує прибутковість компанії); місце реєстрації компанії змінюється (з урахуванням різниці в законодавстві окремих регіонів, обирається те місце для реєстрації, в якому можна простіше провести необхідні поправки до статуту і полегшити собі судовий захист); «отруйні пігулки» (цінні папери, що випускаються підприємством, щоб зменшити свою привабливість в очах ворожого покупця. Існує два види «отруйних пігулок»: внутрішні - додаткова емісія акцій, яка дає змогу усім акціонерам компанії (за винятком поглинача) купувати додаткові акції за зниженими цінами; зовнішня - дає право акціонерам купити акції після небажаного об'єднання підприємств за зниженою ціною); «золоті парашути» (спеціальні угоди про компенсації, які компанія укладає з вищим керівництвом у разі їх добровільного або вимушеного звільнення після небажаного об'єднання підприємств); випуск акцій з більш високим правом голосу. (між акціонерами компанії-цілі розподіляється новий клас акцій, які володіють пріоритетним правом голосу. Дає змогу менеджменту компанії-цілі одержати більшість голосів, не володіючи контрольним пакетом акцій компанії).
- активні заходи (post-offer defenses); – методи захисту, створені після того, як спроба поглинання відбулась. До них слід віднести: контрнапад на компанію-загарбника (так званий «Захист Пекмена» - корпорація-ціль робить зустрічну пропозицію акціонерам корпорації-

загарбника щодо викупу контрольного пакету акцій); об'єднання з дружньою компанією (так зване «злиття з білим лицарем»); пропозиція компанії-загарбнику про зворотній викуп акцій за ціною, що перевищує ринкову, та, зазвичай, за ціною, що перевищує ціну, яку сплатила за акції компанія-загарбник (так звана «зелена броня»); реструктуризація активів та зобов'язань (купівля активів, які зроблять компанію-ціль непривабливою для компанії-агресора або емісія акцій для третьої сторони);

- другорядні засоби: політика «випаленої землі» (застосовується для зменшення привабливості компанії для потенційного загарбника); «біла броня» (продаж акцій дружній компанії за ціною, нижче ринкової).

Вітчизняні підприємства через низький рівень розвитку фондового ринку не мають змоги ефективно використовувати вище перелічений досвід країн з високо розвинутою ринковою економікою. Натомість основними превентивними заходами українських підприємств повинні бути [106]:

- постійний моніторинг змін в реєстрі акціонерів;
- оптимізація системи управління підприємством, ефективний розподіл управлінських повноважень;
- перевірка і вдосконалення внутрішніх нормативних документів, запровадження обмеженості доступу до них;
- оцінка нематеріальних активів підприємства;
- надійна кадрова політика;
- перевірка системи захисту інформації;
- аналіз потенційного інтересу до підприємства з боку інвесторів;
- постійна готовність до мобілізації усіх ресурсів (адміністративних, фінансових, інформаційних, політичних, соціальних тощо).

Заходи, які слід використовувати українським підприємствам для попередження або протистояння незаконним поглинанням можна згрупувати наступним чином:

1. Виявлення слабких місць в системі антирейдерського захисту підприємства:
 - аналіз внутрішніх нормативних документів на предмет відсутності внутрішніх конфліктів та конфліктів з нормами чинного законодавства;
 - аналіз ефективності розподілу управлінських повноважень з метою недопущення занадто великої їх концентрації;
 - моніторинг змін в реєстрі акціонерів (складі учасників);
 - оцінка ефективності організації фінансових потоків підприємства;
 - оцінка дієвості системи захисту інформації і справедливості оцінки нематеріальних активів;
 - оцінка лояльності персоналу.

2. Превентивні заходи із попередження захоплення підприємства рейдерами:
 - покращення внутрішніх нормативних документів (кадрова політика, управлінські функції, погодження правочинів, порядок зберігання документів, тощо);
 - оптимізація системи управління підприємством;
 - моніторинг латентних конфліктів інтересів;
 - запровадження режимів користування інформацією, в тому числі, складання переліку інсайдерської інформації та підписання зобов'язань про її нерозголошення;
 - покращення системи внутрішнього контролю;
 - робота з персоналом, направлена на підвищення рівня лояльності;
3. Заходи, які застосовуються на етапі захоплення підприємства:
 - затягування судових процесів, оскарження судових рішень та ухвал, притягнення кваліфікованих юристів;
 - оскарження дій державних органів, винесених проти підприємства;
 - розв'язування медіа-війни з рейдерами;
 - використання недосконалості законодавства проти рейдерів;
 - притягнення професійних спілок для проведення громадських акцій проти рейдерів.

2.3 Принципи організації та ключові завдання служби безпеки

Отже, під безпекою слід розуміти захищеність підприємства від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників, що дозволяє надійно зберегти і ефективно використати його матеріальний, фінансовий і кадровий потенціал.

Безпеку недержавного об'єкта економіки покликані забезпечувати посадовці об'єкта, його персонал, спеціальний підрозділ безпеки, державні правоохоронні органи й інші структури, що запобігають своєю діяльністю будь-яким порушенням нормального функціонування підприємства³.

Керівними принципами створення служби безпеки підприємства повинні бути.

- законність та повага прав і свобод громадян;
- координація і взаємодії з правоохоронними органами;
- самостійність і відповідальність за забезпечення безпеки підприємства;
- розумна достатність;
- відповідність зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеки підприємства;
- прогресивне стимулювання суб'єктів системи захисту;
- компетентність та конфіденційність;
- комплексне використання сил і засобів.

³ Іванюта Т.М., Заїчковський А.О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т.М.Іванюта, А.О.Заїчковський - К.:Центр учбової літератури, 2009. – с. 156.

Ключовими завданнями служби безпеки підприємства є:

- захист законних прав та інтересів підприємства і його співробітників;
- попередження та своєчасне виявлення можливих посягань на об'єкт захисту;
- вивчення партнерів, клієнтів і конкурентів;
- виявлення і припинення можливої протиправної та іншої негативної діяльності співробітників об'єкта захисту на шкоду його безпеки;
- забезпечення збереження матеріальних цінностей і відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства;
- аналіз інформації для вироблення оптимальних управлінських рішень з питань стратегії і тактики економічної діяльності;
- фізична і технічна охорона будівель, споруд, території і транспортних засобів;
- відшкодування матеріального і морального збитку, нанесеного в результаті неправомірних дій організацій і окремих осіб відносно об'єкта захисту.

До критеріїв визначення ефективності служби безпеки на підприємствах слід віднести: відсутність або своєчасне виявлення спроб несанкціонованого проникнення на об'єкт захисту зі злочинною метою; недопущення фактів витоку, розголошування відомостей, що становлять комерційну таємницю; втрати важливих документів, виробів; попередження протиправних і негативних проявів з боку персоналу об'єкта; збереження матеріальних цінностей, фінансів; припинення насильницьких посягань на життя і здоров'я співробітників об'єкта; попередження надзвичайних подій⁴.

Результатом належного функціонування служби безпеки є стабільність фінансового і економічного розвитку підприємства відповідно до намічених планів і завдань.

Тема 3 Охоронна та детективна діяльність в інтересах підприємця

3.1 Правове регулювання охоронної діяльності в Україні

Закон України «Про охоронну діяльність» визначає організаційно-правові принципи здійснення господарської діяльності у сфері надання послуг з охорони власності та громадян і визначає охоронну діяльність як надання послуг з охорони власності та громадян, при цьому об'єктом охорони, відповідно до закону, виступає фізична особа та/або майно, а суб'єктом охоронної діяльності є суб'єкт господарювання будь-якої форми власності, створений та зареєстрований на території України, що здійснює охоронну діяльність на підставі отриманої у встановленому порядку ліцензії (ст. 1).

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про охоронну діяльність», органами державного регулювання у сфері охоронної діяльності є Кабінет

⁴ Чернявский А.А. Безопасность предпринимательской деятельности. Конспект лекций. - К.: МАУП, 1998. - 124 с.

Міністрів України, а також центральний орган виконавчої влади у сфері охоронної діяльності.

Закон визначає наступні види охоронних послуг, які надаються суб'єктами на підставі відповідної ліцензії: ліцензії надає такі охоронні послуги:

- охорона майна громадян;
- охорона майна юридичних осіб;
- охорона фізичних осіб.

Згідно зі ст. 6 Закону України «Про охоронну діяльність», охорона майна та фізичних осіб забезпечується персоналом охорони шляхом здійснення таких заходів:

- використання пунктів централізованого спостереження, технічних засобів охорони, транспорту реагування, службових собак;
- контроль за станом майнової безпеки об'єкта охорони;
- запобігання загрозам особистій безпеці фізичної особи, яка охороняється;
- реагування в межах наданих законом повноважень на протиправні дії, пов'язані з посяганням на об'єкт охорони.

Ліцензування охоронних послуг здійснюється у порядку, визначеному Законом України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності».

Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з надання послуг з охорони власності та громадян, які затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 01.12.2009 р., № 505, визначають організаційні, кваліфікаційні та особливі вимоги провадження господарської діяльності з надання послуг з охорони власності та громадян.

Відповідно до Закону України «Про охоронну діяльність», суб'єкт охоронної діяльності надає послуги з охорони на підставі договору, укладеного із замовником у письмовій формі відповідно до законодавства.

У договорах про надання послуг з охорони майна та фізичних осіб відповідно до положень Цивільного кодексу України визначаються умови відшкодування суб'єктом охоронної діяльності шкоди, заподіяної через неналежне виконання ним своїх зобов'язань.

За Законом, суб'єкт охоронної діяльності має право:

- для забезпечення охоронної діяльності придбавати, зберігати та використовувати в установленому законодавством порядку спеціальні засоби, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;
- для забезпечення радіозв'язку використовувати в установленому порядку радіочастоти;
- використовувати в охоронній діяльності службових собак;
- використовувати в охоронній діяльності технічні засоби охоронного призначення;
- використовувати транспорт реагування;
- одержувати за своїм письмовим запитом від замовника послуг з охорони відомості та копії документів, необхідні для здійснення заходів охорони на об'єкті охорони;

- за згодою замовника послуг з охорони (його представника) оглядати територію, будинки, приміщення, майно, що охороняються.

Порядок застосування в охоронній діяльності заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та використання службових собак визначено розділом IV Закону України «Про охоронну діяльність»

Суб'єктам охоронної діяльності заборонено (ст. 10 Закону України «Про охоронну діяльність»):

- придбавати та використовувати майно, визначене законодавством для виключного використання військовими формуваннями та правоохоронними органами;
- використовувати ознаки належності (елементи символіки, формений одяг тощо) до Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Управління державної охорони України, Збройних Сил України та інших військових формувань, правоохоронних, природоохоронних і контролюючих чи інших органів виконавчої влади, їх спеціальних підрозділів, у тому числі в назві суб'єкта охоронної діяльності, на одязі, транспорті реагування, будівлях, у документації;
- створювати перешкоди чи заважати діяльності представників правоохоронних та інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, а також громадянам у здійсненні ними повноважень, наданих їм законами та іншими нормативно-правовими актами;
- розголошувати відомості про вжиті заходи щодо організації та здійснення охоронної діяльності, а також інформацію з обмеженим доступом та інформацію про особу, яка охороняється, що стали відомі у зв'язку із здійсненням охоронної діяльності, крім випадків, передбачених законодавством;
- приховувати факти про злочини, що вчиняються або готуються, незалежно від інтересів замовника послуг з охорони;
- охороняти фізичну особу, яка вчиняє злочинні дії, адміністративне правопорушення або намагається їх вчинити;
- здійснювати дії, що посягають на права, свободи та власність фізичних осіб, а також ставлять під загрозу їх життя та здоров'я, честь, гідність і ділову репутацію;
- використовувати засоби радіозв'язку без наявності дозволу на їх використання на наданих радіочастотах;
- здійснювати заходи, що належать до оперативно-розшукових відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»;
- залучати до охоронних заходів осіб, які не подали документів, необхідних для влаштування на роботу, або не відповідають кваліфікаційним вимогам;

- брати участь у виконанні судових рішень під час виконавчого провадження;
- вдаватися до дій, спрямованих на силове протистояння між персоналом охорони різних суб'єктів господарювання.

3.2 Перспективи розвитку детективної діяльності в Україні

У більшості країн світу приватна детективна діяльність визнана на державному рівні, врегульована законами й оптимально і використовується задля збільшення можливості громадян та юридичних осіб у захисті своїх прав та інтересів.

Приватні детективи і детективні агентства надають суттєву допомогу суб'єктам підприємницької діяльності у вивченні репутації й фінансового стану позичальників та інших партнерів, визначенні їх спроможності реально виконувати взяті на себе фінансові зобов'язання, що значною мірою запобігає укладенню ризикованих угод та ухиленню боржників від сплати заборгованості.

Крім того, приватні детективи та детективні агентства проводять велику роботу з розшуку осіб, місце знаходження яких не відоме, розшуку зниклого майна і тварин, виявлення фактів порушень прав інтелектуальної власності, насамперед, незаконного використання товарних знаків, тощо.

В Україні на сьогодні такий вид діяльності офіційно не визнаний, а тому й не знайшов поки що свого законодавчого врегулювання, хоча фактично приватною детективною діяльністю займаються не тільки фізичні, а й юридичні особи.

Приватну детективну діяльність можна розглядати як підприємницьку діяльність фізичних та юридичних осіб, що являє собою систему гласних пошукових заходів, спрямованих на надання приватними детективами, детективними агентствами на договірній основі замовникам (фізичним та юридичним особам) професійних послуг з метою забезпечення та захисту їх законних прав та інтересів.

Приватний детектив у цій діяльності – фізична особа, яка має ліцензію про право здійснення приватної детективної діяльності та зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності.

Детективне агентство - юридична особа, що зареєстрована згідно з нормами чинного законодавства, для якої приватна детективна діяльність є основним видом діяльності.

Сьогодні вже існує значний пласт нормативних актів, які б могли бути основоположними у цій сфері правовідносин - це Конституція України, Господарський кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс адміністративного судочинства України, Кримінальний кодекс України, Кримінально-процесуальний кодекс України, Закони України «Про прокуратуру», «Про міліцію», «Про Службу безпеки України», «Про державну податкову службу в

Україні», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про боротьбу з корупцією», «Про інформацію», «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», «Про банки і банківську діяльність», «Про звернення громадян», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців», «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства і суду».

Існує низка законопроектів (проект Закону України «Про приватну детективну діяльність» (автор — народний депутат Ю. Кармазін) № 5237 від 05 квітня 2000 р., проект Закону України «Про приватну детективну діяльність» (автори — народні депутати В. Кафарський, О. Бандурка та В. Мойсик) № 5380 від 7 квітня 2004 р., проект Закону України «Про приватну детективну діяльність» (автори — народні депутати Ю. Кармазін, В. Онопенко та М. Оніщук) № 5380-1 від 1 липня 2004 р., цей законопроект більшою мірою узгоджується із загальними положеннями та вимогами, проект Закону України «Про приватну детективну діяльність» № 2120 від 25 лютого 2008 р. (автор — народний депутат В. Мойсик)). На жаль, жоден з них на сьогодні не отримав підтримки законотворчого органу, хоча нині фактично такий вид діяльності здійснюють як окремі фізичні, так і юридичні особи.

Законодавче врегулювання приватної детективної діяльності та її різних форм дозволило б визначити правовий статус суб'єктів приватної детективної діяльності, встановити процедуру отримання свідоцтв на право здійснення детективної діяльності та дозволів на реєстрацію детективних агентств, рекомендувати порядок та межі діяльності приватних детективів та детективних агентств, а також державного контролю за цією діяльністю.

Тема 4 Правове регулювання захисту інформації з обмеженим доступом в Україні

4.1 Поняття, правові ознаки та види інформації

Відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації врегульовано Законом України «Про інформацію»

Стаття 2 Закону України «Про інформацію» встановлює основні принципи інформаційних відносин:

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією;
- достовірність і повнота інформації;
- свобода вираження поглядів і переконань;
- правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації;
- захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

За законом, інформацією визнаються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

За змістом інформація поділяється на такі види (ст. 10 Закону України «Про інформацію»):

- інформація про фізичну особу;
- інформація довідково-енциклопедичного характеру;
- інформація про стан довкілля (екологічна інформація);
- інформація про товар (роботу, послугу);
- науково-технічна інформація;
- податкова інформація;
- правова інформація;
- статистична інформація;
- соціологічна інформація;
- інші види інформації.

За порядком доступу Закон України «Про інформацію» поділяє інформацію на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом.

Ще 28.03.2007 р. Вищий господарський суд України видав інформаційний лист № 01-8/184 «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію».

Вказаний документ визначає інформацію, тобто «документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі», як вид нематеріальних благ, щодо якого можуть виникати цивільні права і відносини. Порядок використання інформації та захисту права на неї встановлюється законом.

Основні правила щодо ведення інформаційної діяльності, тобто одержання, використання, поширення та зберігання інформації і захисту прав суб'єктів інформаційних відносин містяться у статтях 32 і 34 Конституції України, а також у ЦКУ, Законах України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про державну статистику», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «Про державну таємницю», «Про Національну систему конфіденційного зв'язку», «Про банки і банківську діяльність», «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України».

Слід додати, що після виходу вказаного інформаційного листа, законодавство України було доповнено наступними нормативними актами, які врегульовують інформаційні відносини – Закон України «Про внесення змін до

деяких законодавчих актів України щодо інсайдерської інформації», Закон України «Про доступ до публічної інформації», Закон України «Про захист персональних даних», а також Закон України «Про інформацію» було викладено в новій редакції.

4.2 Поняття та види інформації з обмеженим доступом

Закон України «Про інформацію» (ст. 21) поділяє інформацією з обмеженим доступом на конфіденційну, таємну та службову.

Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом.

Закон визначає, що інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені відомості:

- про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;
- про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей;
- про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;
- про факти порушення прав і свобод людини і громадянина;
- про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб;
- інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Вищий господарський суд України у інформаційному листі від 28.03.007 р., № 01-8/184 «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» за режимом доступу поділив інформацію на відкриту та інформацію з обмеженим доступом. У свою чергу, інформація з обмеженим доступом за своїм правовим режимом поділяється на таємну і конфіденційну.

До таємної інформації належить інформація, що містить відомості, які становлять державну та іншу передбачену законом таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі, а тому доступ до неї здійснюється відповідно до законів про цю інформацію. До кола таємної інформації відносяться, зокрема: секретна інформація, що визнається державною таємницею в установленому Законом України «Про державну таємницю» порядку; інформація, що визнається банківською таємницею (стаття 1076 ЦКУ, статті 60 - 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність»); відомості, що становлять лікарську таємницю (стаття 40 Основ законодавства

України про охорону здоров'я), таємницю усиновлення (стаття 226 Сімейного кодексу України), адвокатську таємницю (стаття 9 Закону України «Про адвокатуру») та таємницю вчинюваних нотаріальних дій (стаття 8 Закону України «Про нотаріат»).

Конфіденційна інформація - це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов. Особи, які володіють конфіденційною інформацією, самостійно визначають режим доступу до неї, включаючи належність її до категорії конфіденційної, та встановлюють для неї систему (способи) захисту. До кола конфіденційної інформації у сфері господарської (підприємницької) діяльності відноситься інформація, що визнається такою законом (стаття 862 ЦКУ), комерційна таємниця (статті 505 - 508 ЦКУ) та «ноу-хау» (стаття 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність»).

До інформації з обмеженим доступом відноситься також інформація в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, режим доступу до якої та порядок використання визначено у Законі України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах».

4.3 Особливості обігу інформації з обмеженим доступом суб'єктів господарювання, яка є їх власністю

Відповідно до ч. 1 ст. 36 ГК України, склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, спосіб їх захисту визначаються суб'єктом господарювання. Відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею.

Статтею 505 ЦК України, встановлено, що комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

Отже, комерційною таємницею є самостійно визначене суб'єктом господарювання коло відомостей технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, пов'язаних з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання.

Розголошення комерційної таємниці, може завдати шкоди її інтересам її власника, однак законодавець при визначенні поняття, визнає таку шкоду

потенційною, тобто віднесення інформації до комерційної таємниці не залежить від того, чи буде завдано фактичну шкоду суб'єкту господарювання в результаті розголошення відомостей, чи шкода минеться.

Комерційна таємниця не розповсюджується на відомості, що є державною таємницею, крім того, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 р. № 611, не можуть становити комерційну таємницю:

- установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою діяльністю та її окремими видами;
- інформація за всіма встановленими формами державної звітності;
- дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів;
- відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць;
- документи про сплату податків і обов'язкових платежів;
- інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;
- документи про платоспроможність;
- відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;
- відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

Підприємства зобов'язані подавати перелічені у цій постанові відомості органам державної виконавчої влади, контролюючим і правоохоронним органам, іншим юридичним особам відповідно до чинного законодавства, за їх вимогою.

Статтею 155 ГК України комерційну таємницю віднесено до об'єктів прав інтелектуальної власності. При цьому ст. 162 ГК України визначає повноваження суб'єктів господарювання щодо комерційної таємниці. Зокрема, «суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володілець інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності». Слід звернути увагу на те, що строк правової охорони комерційної таємниці обмежується часом дії сукупності зазначених вище умов.

Відповідно до ст. 506 ЦК України, майновими правами інтелектуальної власності на комерційну таємницю є:

- 1) право на використання комерційної таємниці;
- 2) виключне право дозволяти використання комерційної таємниці;

- 3) виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;
- 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, у загальному випадку, належать особі, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею.

На сьогодні не має чіткого нормативного регламентування процесу організації та реалізації режиму комерційної таємниці. Існує лише, визначена ст. 505 ЦК України, імперативна вказівка на те, що комерційна таємниця має бути «предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію».

Гарантії права на комерційну таємницю можна поділити на загальні та спеціальні. До загальних гарантій належать гарантії суб'єктивних прав на комерційну таємницю, які надаються кожному громадянину. Спеціальні гарантії реалізації – це система передбачених законодавством засобів, спрямованих на вільне набуття і здійснення права на комерційну таємницю, усунення перешкод на їх реалізацію та ефективний захист від порушення цих прав. Спеціальні гарантії, у свою чергу, можуть бути класифіковані на конституційні та галузеві. Конституційні – це гарантії, які надаються Основним законом України. Так, ст. 54 Конституції України визначає, що громадянам гарантується захист інтелектуальної власності.

До галузевих належать цивільно-правові гарантії (ст. 507 ЦК України), гарантії, які надаються господарським законодавством України (ст. 162 ГК України), кримінальним законом (ст. 231, 232 Кримінального кодексу України), адміністративним законодавством (ст. 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Українське законодавство містить положення щодо захисту комерційної таємниці в нормативно-правових положеннях, котрі стосуються захисту від недобросовісної конкуренції (гл. 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», ст. 32, 36-37 ГК України). При цьому до дій, що являють собою недобросовісну конкуренцію, належать неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

Аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати, що законодавець, визначаючи засоби захисту комерційної таємниці, застосовує два підходи:

- 1) абсолютного захисту, що захищає комерційну таємницю як об'єкт інтелектуальної власності від посягань будь-яких третіх осіб;
- 2) відносного захисту, що передбачає захист не легкодоступної та не загальновідомої комерційної інформації, щодо якої вжито заходів збереження її таємності, від актів недобросовісної конкуренції.

Саме такою концепцією слід керуватись для побудови системи інформаційної безпеки на підприємстві. Звичайно, маємо досить незвичний об'єкт захисту – об'єкт інтелектуальної власності з обмеженим доступом. Разом з тим неможливо не помітити переваги, які впливають з дуалістичної природи

комерційної таємниці, а саме комплексності та всебічності її захисту, що впливає з такого:

- а) захист комерційної таємниці як інформації з обмеженим доступом забезпечується за допомогою встановлення та реалізації режиму таємності;
- б) захист комерційної таємниці як об'єкта інтелектуальної власності здійснюється судом з використанням спеціальних правових засобів, у тому числі й оприлюднення в засобах масової інформації факту посягання на комерційну таємницю та розміщення в друкованому офіційному виданні відповідного судового рішення;
- в) різноманітність суб'єктів посягання на комерційну таємницю:
 - конкуренти підприємства суб'єкта господарювання або особи, які їм допомагають;
 - особи, яким комерційна таємниця відома на законних підставах;
 - суб'єкти промислового шпигунства.

Якщо казати про захист комерційної таємниці від посягань з боку персоналу підприємства, то слід зауважити про відсутність у чинному Кодексі законів про працю України положень, які б прямо регулювали обов'язок працівника, не розголошувати комерційну таємницю підприємства.

Проте це зовсім не означає, що законодавчі підстави для захисту комерційної таємниці від посягань на неї персоналу відсутні.

Режим комерційної таємниці на підприємстві має будуватись на організаційно-правових засадах, визначених в юридичних документах підприємства. Важливо зазначити, що процес оформлення та реалізації режиму обмеженого доступу до комерційної таємниці має бути економічно та юридично обґрунтованим і проводитись кількома етапами, які логічно впливають один на одного.

Основними кроками оформлення правового режиму комерційної таємниці є:

- визначення відомостей, які будуть віднесені до комерційної таємниці;
- застосування технічних засобів захисту для цих відомостей;
- визначення переліку посад, які мають повний та обмежений доступ до комерційної таємниці;
- організація роботи з документами, які містять комерційну таємницю;
- встановлення та реалізація відповідальності персоналу щодо дотримання режиму збереження комерційної таємниці.

Комерційна таємниця згідно зі ст. 21 Закону України «Про інформацію» відноситься до конфіденційної інформації і, відповідно, є інформацією з обмеженим доступом. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) особи, що обмежила доступ, у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом, отже, користуючись наданим правом, підприємство у своїх нормативних документах визначає порядок одержання, використання, поширення та зберігання комерційної таємниці.

Аналізуючи роботу підприємств щодо розробки нормативно-правових документів, можна навести деяку частину з них, а саме ті, що стосуються захисту комерційної таємниці.

Положення про комерційну таємницю та конфіденційну інформацію підприємства та правила їх зберігання як нормативний документ, дає визначення комерційної таємниці підприємства, встановлює перелік відомостей, що до неї належать; встановлює основи правового режиму доступу до комерційної таємниці підприємства; визначає способи, заходи, умови та сили захисту комерційної таємниці, функції підрозділів та посадових осіб із захисту комерційної таємниці; називає основні напрями контролю за дотриманням встановленого на підприємстві порядку захисту його комерційної таємниці; визначає підстави та зміст відповідальності за порушення режиму захисту комерційної таємниці підприємства.

Інструкція про порядок підготовки, обліку, зберігання та знищення документів, справ, видань і матеріалів, що містять комерційну таємницю підприємства, встановлює:

- обов'язки працівників підприємства, виконання трудової функції яких пов'язано з ознайомленням та роботою з комерційною таємницею;
- порядок розробки документів і матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- порядок реєстрації документів і матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- порядок приймання та передачі документів та матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- порядок оформлення, адресування, пересилки та доставки таємної кореспонденції;
- правила складання номенклатури справ, журналів обліку, групування виконаних таємних документів у справі;
- правила використання документів і матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- правила знищення документів і матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- режим зберігання документів і матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- особливості захисту інформації, що містить комерційну таємницю, при використанні електронних засобів її обробки, передавання і зберігання та інших матеріальних носіїв інформації;
- особливості захисту інформації, що містить комерційну таємницю, в процесі фінансово-господарської діяльності;
- підстави та зміст відповідальності за втрату документів та матеріалів, що містять комерційну таємницю, та за розголошення таємних відомостей підприємства.

Перелічені нормативні документи підприємства визначають алгоритм дій працівника під час виконання ним трудових обов'язків, пов'язаних з

використанням комерційної таємниці. Недотримання положень даних документів є підставою для притягнення працівників до юридичної відповідальності.

Для того, щоб економічно важливі відомості мали статус саме комерційної таємниці, їх необхідно оформити відповідним чином.

Існування комерційної таємниці бажано обумовити в установчих документах підприємця, включивши, наприклад, в установчий договір й (або) статут підприємства розділ, що регламентує захист комерційної таємниці.

При формуванні переліку відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємця, доцільно діяти таким чином.

Насамперед, із усього переліку інформації, з якою працює підприємець і яка циркулює на підприємстві, необхідно виключити відомості, що становлять державну таємницю (якщо суб'єкт господарювання з такою працює), а також ту інформацію, що не є комерційною таємницею згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 р.

Однозначно до складу комерційної таємниці мають бути віднесені різні види ноу-хау; відомості про винаходи й рацпропозиції, які не захищені авторським або патентним правом; інформація про факти укладання договорів і їхній зміст.

Особливу увагу необхідно приділити розробці положення про комерційну таємницю на підприємстві. Таке положення є основним у системі правового захисту інформації від несанкціонованого доступу. У ньому розкриваються загальні положення у сфері захисту інформації, принципи й процедури розмежування доступу до такої інформації, порядок прийому, реєстрації, інвентаризації й обліку носіїв інформації, що містить комерційну таємницю. У такому положенні прописуються також механізм забезпечення схоронності інформації, що є комерційною таємницею, зокрема деталізуються процедури забезпечення доступу до комерційної таємниці сторонніх осіб (включаючи перевіряючі органи). Рекомендується закріплювати правило, згідно з яким, сторонні особи допускаються до ознайомлення з документами, що містять комерційну таємницю, з дозволу керівника при обов'язковій наявності письмового запиту. При цьому такі особи повинні видати розписку про нерозголошення комерційної таємниці або укласти угоду з підприємством про таке нерозголошення. У положенні рекомендується прописати порядок поширення комерційної таємниці, а також процедуру виключення інформації з переліку комерційної таємниці.

Рекомендується включати норму про нерозголошення комерційної таємниці в трудовий договір (контракт) як керівника підприємства, так й інших співробітників.

На керівника організації мають бути покладені обов'язки із забезпечення схоронності комерційної таємниці підприємця. До контракту керівника із власником підприємства доцільно включити відповідні положення з цього питання. Зокрема, необхідно зобов'язати керівника зберігати комерційну таємницю організації й не використовувати її для заняття будь-якою іншою діяльністю на шкоду підприємства. У контракті варто зазначити, що керівник

організації несе персональну відповідальність за створення необхідних умов для забезпечення схоронності комерційної таємниці підприємства. Зрозуміло, що керівник підприємства, як і члени трудового колективу, має бути попереджений про відповідальність за порушення режиму комерційної таємниці й про те, що наслідками цього можуть стати настання передбаченої законом юридичної відповідальності й розірвання контракту.

Зобов'язання про нерозголошення інформації може бути оформлене як записом безпосередньо в тексті трудового договору (контракту), так і у вигляді окремого документа, що є додатком до трудового договору (контракту). Форма й зміст відповідного розділу трудового договору (контракту) або окремого додатка до нього в частині, що стосується збереження інформації, яка становить комерційну таємницю, мають велике значення. У випадку розголошення працівником інформації, що становить комерційну таємницю, ці документи становлять юридичну основу для залучення такого працівника до відповідальності й стягнення заподіяного збитку.

У договір (контракт) працівника, що допускається до комерційної таємниці підприємця, або в додаток до нього можуть бути включені такі зобов'язання:

- не розголошувати інформацію, що становить комерційну таємницю, яка буде йому довірена або стане відома по роботі;
- виконувати вимоги наказів, інструкцій і положень із забезпечення схоронності комерційної таємниці;
- зберігати інформацію, що становить комерційну таємницю тих підприємств, з якими є ділові відносини;
- не передавати третім особам і не розкривати привселюдно інформацію, яка становить комерційну таємницю, без згоди керівництва підприємства;
- у випадку спроби сторонніх осіб одержати від працівника інформацію, що становить комерційну таємницю підприємства, негайно сповістити про це відповідну посадову особу;
- не використовувати інформацію, що становить комерційну таємницю підприємства, для заняття іншою діяльністю, яка як конкурентна дія може завдати шкоди підприємства;
- негайно повідомляти відповідну посадову особу підприємства про втрату або недостачу носіїв інформації, що становить комерційну таємницю, ключів від режимних приміщень, сховищ, сейфів, особистих печаток і про інші факти, які можуть призвести до розголошення комерційної таємниці, а також про причини й умови можливого витоку інформації, що становить комерційну таємницю підприємства;
- у випадку звільнення всі носії інформації, що становить комерційну таємницю, які перебували в розпорядженні працівника у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків під час роботи на підприємстві, передати відповідній посадовій особі організації.

Працівник під розписку має бути попереджений про відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань. У трудовому договорі (контракті) або його невід'ємної частини (зобов'язанні про нерозголошення інформації, що становить комерційну таємницю) варто передбачити порядок ознайомлення працівника з діючими на підприємстві положеннями та інструкціями із забезпечення схоронності комерційної таємниці.

На підприємстві варто розробити спеціальний договір про збереження комерційної таємниці. Дотримання цієї рекомендації дасть змогу представникам підприємця почувати себе впевнено при проведенні перевірок контрольними органами.

Правила внутрішнього розпорядку й посадові інструкції осіб, що працюють із комерційною таємницею, а також інструкції про ведення переговорів, інструкції про роботу з документами також повинні містити застереження про комерційну таємницю.

Можлива й розробка окремої інструкції з дотримання режиму нерозголошення комерційної таємниці співробітниками підприємця.

4.4 Інформація з обмеженим доступом про особу на підприємстві

Інформацію про фізичну особу, а також інформацію, доступ до якої обмежено фізичною особою віднесено Законом України «Про інформацію» до конфіденційної, тобто до інформації з обмеженим доступом. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про інформацію», конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом.

Персональними даними вважаються відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована – таке визначення надає Закон України «Про захист персональних даних», який, в свою чергу покликаний врегульовувати відносини, пов'язані із захистом персональних даних під час їх обробки.

Отже, інформація про фізичну особу на підприємстві є персональними даними особи, відноситься до конфіденційної інформації, доступ до неї обмежений законом.

На думку Державної служби з питань захисту персональних даних, кожне підприємство є володільцем принаймні двох баз персональних даних:

- бази персональних даних працівників (компанія веде цю базу з метою забезпечення вимог трудового законодавства, реалізації податкових відносин та відносин у сфері бухгалтерського обліку й аудиту);
- бази персональних даних клієнтів та інших осіб (компанія обробляє ці дані в ході своєї господарської діяльності).

Реєстрація баз даних проводиться Держслужбою безкоштовно на основі заповненої компанією заяви. Форма заяви про реєстрацію бази даних офіційно затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.07.2011 № 1824/5.

За загальним правилом кожне підприємство для того, щоб отримати можливість включити та обробляти певні персональні дані у базі персональних даних, повинно спочатку отримати згоду на це у суб'єкта персональних даних – особи, якої такі персональні дані стосуються. Така згода повинна бути документованою та надаватися на обробку персональних даних з метою, що відповідає меті обробки персональних даних у базі.

Для успішного дотримання вимог законодавства у сфері захисту персональних даних кожній компанії рекомендується розробити цілий ряд внутрішніх, у т. ч. типових, документів.

Варто розробити внутрішнє положення про порядок обробки персональних даних компанією. Таке положення може затверджуватися наказом керівника. Підприємство самостійно визначає зміст вказаного положення, оскільки Закон, крім необхідності закріпити мету обробки персональних даних, інших вимог до компаній не висуває. У той же час у процесі підготовки положення слід орієнтуватися на Типовий порядок обробки персональних даних у базах персональних даних, затверджений наказом Мін'юсту від 30.12.2011, № 3659/5. Серед рекомендованих питань, які потребують висвітлення у положенні, слід, зокрема, віднести:

- загальні засади: основні терміни та сфера застосування положення.
- порядок обробки персональних даних: отримання згоди особи, повідомлення про права та дії з персональними даними особи.
- мета обробки персональних даних.
- місцезнаходження бази персональних даних: адреса, адреса розпорядника бази (за наявності).
- умови розкриття інформації про персональні дані третім особам.
- захищеність даних: способи захисту, працівники, відповідальні за захист, дані про дітей, строк зберігання даних.
- права суб'єкта персональних даних.
- порядок роботи із запитами суб'єктів персональних даних.
- державна реєстрація баз персональних даних.

З положенням варто ознайомити працівників, чия робота безпосередньо пов'язана з обробкою персональних даних. Це підвищить рівень їхньої обізнаності та ступінь відповідальності під час роботи з доступними їм персональними даними.

Тема 5 Взаємодія підприємств з правоохоронними та контролюючими державними органами

5.1 Порядок і умови проведення перевірок суб'єктів господарювання контролюючими органами

Безперечно, перевірки підприємства можуть завдати значної шкоди безпеці підприємства, мова може йти не тільки про втрату часу та психологічне навантаження – наслідки перевірок можуть бути значно тяжчими, навіть призвести до зупинки діяльності або ліквідації суб'єкта господарювання. В

зв'язку з цим, нагальною є необхідність бути обізнаним в повноваженнях перевіряючих, досконало знати свої обов'язки та права, вміти їх відстоювати. На сьогодні, кількість наглядових (контролюючих) органів в Україні перевищує чотири десятки. Торкнемося лише основних видів перевірок, що проводяться контролюючими, наглядовими і правоохоронними органами.

Органи Державної податкової служби України

Відповідно до Закону України «Про державну податкову службу України» та інших нормативних актів, Державна податкова служба проводить:

- камеральні перевірки - тобто, перевірки, які проводяться в приміщенні органу Державної податкової служби виключно на підставі даних, зазначених у податкових деклараціях (розрахунках) платника податків);
- документальні (планові, непланові, виїзні, невиїзні) - перевірки, предметом яких є своєчасність, достовірність, повнота нарахування та сплати усіх передбачених податків та зборів, а також дотримання валютного та іншого законодавства, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками (найманими особами) та які проводяться на підставі податкових декларацій (розрахунків), фінансової, статистичної та іншої звітності, реєстрів податкового та бухгалтерського обліку, ведення яких передбачено законом, первинних документів, які використовуються в бухгалтерському та податковому обліку і пов'язані з нарахуванням і сплатою податків та зборів, виконанням вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на органи державної податкової служби, а також отриманих в установленому законодавством порядку органом державної податкової служби документів та податкової інформації, у тому числі за результатами перевірок інших платників податків;
- фактичні перевірки - перевірки, що здійснюються за місцем фактичного провадження платником податків діяльності, розташування господарських або інших об'єктів права власності такого платника. Такі перевірки здійснюються органом державної податкової служби щодо дотримання норм законодавства з питань регулювання обігу готівки, порядку здійснення платниками податків розрахункових операцій, ведення касових операцій, наявності документа, що підтверджує державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців відповідно до закону, ліцензій, патентів, свідоцтв, у тому числі про виробництво та обіг підакцизних товарів, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками (найманими особами);
- перевірки, що пов'язані з веденням оперативно-розшукових справ або розслідуванням кримінальних справ.

Крім того, відповідно до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг», органи Державної податкової служби проводять планові та позапланові перевірки реєстраторів розрахункових операцій, у тому числі реєстраторів розрахункових операцій, що застосовуються для обліку та реєстрації операцій з купівлі-продажу іноземної валюти, на відповідність вимогам щодо реалізації фіскальних функцій встановлюється Державною податковою адміністрацією України.

Не є перевітками зустрічні звірки, які, згідно з п. 73.5 ст. 73 Податкового кодексу України застосовуються до суб'єктів господарювання, відносно яких виникла необхідність у зіставленні даних первинних бухгалтерських та інших документів з метою документального підтвердження господарських відносин з платником податків, в тому числі відносин, виду, обсягу і якості операцій і розрахунків, що здійснювалися між ними, для з'ясування їх реальності та повноти відображення в обліку платника податків.

Наслідки відмови працівникам органів Державної податкової служби в допущенні до перевірки за наявності законних підстав для її проведення можуть бути наступними:

- накладення адміністративного арешту на майно платника податків (пп. 94.2.3 п. 94.1 ст. 94 Податкового кодексу України);
- накладення судом на керівників та інших посадових осіб підприємств, установ, організацій адміністративного штрафу за невиконання законних вимог посадових осіб органів Державної податкової служби щодо припинення дій, які перешкоджають здійсненню їх повноважень, в розмірі від 5 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 10 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – якщо це сталося повторно протягом року), відповідно до ст. 163-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення;
- ліквідація підприємства судом за поданням органу Державної податкової служби у разі систематичної відмови в допущенні до законної перевірки, відповідно до пп. «в» ч. 4 ст. 19 Закону України «Про господарські товариства».

Після завершення перевірки складається довідка, коли порушення не виявлені і складається акт перевірки, якщо порушення виявлені. Порядок складання зазначених документів встановлений наказом ДПАУ від 22.12.2010 р. № 984 «Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок з питань дотримання податкового, валютного та іншого законодавства», наказом ДПАУ від 24.12.2010 № 1003 «Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок щодо дотримання податкового, валютного та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на органи державної податкової служби, платниками податків - фізичними особами», наказом ДПАУ від 17.07.2006 р. № 416 «Про затвердження форми Акта про результати камеральної перевірки податкової декларації (розрахунку) щодо окремих загальнодержавних і місцевих податків і зборів».

Якщо при перевірці будуть виявлені порушення, органи Державної податкової служби мають право:

- прийняти рішення про накладення адміністративного арешту на майно платника податків (ст. 94 Податкового кодексу України);
- передати майно в податкову заставу (ст. 89 Податкового кодексу України);
- вилучити копії документів, які свідчать про порушення вимог податкового або іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на податкові органи (пп. 20.1.2 п. 20.1 ст. 20 Податкового кодексу України);
- вилучити оригінали первинних фінансово-господарських і бухгалтерських документів на підставі рішення суду (пп. 20.1.40 п. 20.1 ст. 20 Податкового кодексу України). Таке право надається лише головам державних податкових адміністрацій і начальникам державних податкових інспекцій та їх заступникам;
- вимагати від платників податків, які перевіряються в ході перевірок, проведення інвентаризацій основних фондів, товарно-матеріальних цінностей і коштів, у тому числі зняття залишків товарно-матеріальних цінностей, готівки. У разі відмови від проведення зазначених дій або ненадання для перевірки документів, їх копій (за умови наявності таких документів) - застосовується адміністративний арешт майна платника податків (пп. 20.1.5 п. 20.1 ст. 20 Податкового кодексу України);
- подати до суду позову про визнання правочину недійсним із застосуванням наслідків, установлених законом (п. 11 ст. 10 Закону України «Про державну податкову службу в Україні»);
- звернутися до суду про винесення судового рішення щодо припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб - підприємців (п. 67.2 ст. 67 Податкового кодексу України);
- вилучити з вільного обігу алкогольні напої і тютюнові вироби, що ввозяться, зберігаються, реалізуються без наявності марок акцизного податку, з поданням відповідних матеріалів до суду для винесення постанови про їх конфіскацію (п. 228.3 Податкового кодексу України);
- тимчасово затримати товари до прийняття рішення про застосування адміністративного арешту майна (п. 94.7 Податкового кодексу України).

Органи Державної податкової служби уповноважені:

- застосовувати щодо платників податків штрафні (фінансові) санкції (штрафи), стягувати до бюджетів та державних цільових фондів суми грошових зобов'язань та/або податкового боргу у випадках, порядку та розмірі, встановлених Податковим кодексом України. Розмір санкцій, що накладаються, різняться в залежності від вигляду порушень і визначається Податковим кодексом України, Законами України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі,

громадського харчування та послуг», «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів», Указом Президента України «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки» тощо.

- стягувати суми простроченої заборгованості суб'єкта господарювання перед державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) за кредитом (позикою), залученим державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста) або під державну (місцеву) гарантію, а також за кредитом з бюджету в порядку, визначеному Податковим кодексом України (пп. 20.1.28 п. 20.1 ст. 20 Податкового кодексу України).

Уповноважені особи органів Державної податкової служби України мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені відповідними статтями Кодексу України про адміністративні порушення, і накладати стягнення за правопорушення, пов'язані з ухиленням від подання декларації про доходи (ст. 164¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення) або порушенням порядку подання фінансової звітності та ведення бухгалтерського обліку при ліквідації юридичної особи (ст. 166⁶ Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Податкова міліція є органом дізнання у справах про ухилення від сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), а також про приховування валютної виручки. Слідчим органів податкової міліції підслідна низка кримінальних справ про злочини, визначені ч. 4 ст. 112 Кримінально-процесуального кодексу України.

Якщо розслідування виявлених органами Державної податкової служби злочинів не віднесене до їх компетенції, то відповідні матеріали передаються згідно з підслідністю, а матеріали за фактами, що свідчать про організовану злочинну діяльність, направляються спеціальним органам по боротьбі з організованою злочинністю (п. п. 9 і 10 ст. 8 Закону України «Про державну податкову службу в Україні»).

Невиконання законних вимог посадових осіб органів Державної податкової служби щодо усунення виявлених порушень податкового законодавства може тягти накладення на керівників та інших посадових осіб підприємств, установ, організацій адміністративного штрафу в розмірі від 5 до 10 неоподаткованих мінімумів доходу громадян (ч. 1 ст. 163³ Кодексу України про адміністративні правопорушення). Ті ж самі дії, вчинені особою, на яку протягом року було накладено адміністративне стягнення за те саме порушення, можуть потягти накладення адміністративного штрафу в розмірі від 10 до 15 неоподаткованих мінімумів доходу громадян (ч. 2 ст. 163³ Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Захист від незаконних дій

Право платника податків на оскарження рішень податкових органів (посадових осіб) закріплено п. 17.1.7 ст. 17 Податкового кодексу України.

Порядок оскарження визначається ст.ст. 55 та 56 Податкового кодексу України, відповідно до яких оскаржувати рішення, прийняті податковим органом, можна в адміністративному або судовому порядку. При цьому, процедура адміністративного оскарження вважається досудовим порядком вирішення спору.

Органи Міністерства внутрішніх справ України

Основними контролюючими органами суб'єктів підприємницької діяльності, як правило, є Державна служба боротьби з економічною злочинністю (ДСБЕЗ) та управління, відділи та відділення по боротьбі з організованою злочинністю (УБОЗ), а також відділи та відділення по боротьбі з незаконним обігом наркотиків (ВБНОН). Суб'єктів підприємницької діяльності також можуть перевіряти окремі підрозділи МВС, відповідальні за ліцензування (Державна служба охорони, відділення дозвільної системи тощо).

Органи Міністерства внутрішніх справ України, по справах, які чинним законодавством віднесено до їх компетенції, проводять:

- перевірки в порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством:
 1. перевірки, що проводяться до порушення кримінальної справи (дослідчі перевірки) – перевірки заяв або повідомлень про злочин до порушення справи, які проводяться відповідно до ч. 4 ст. 97 Кримінально-процесуального кодексу України; перевірки, що проводяться в порядку здійснення оперативно-розшукової діяльності;
 2. перевірки, що проводяться після порушення кримінальної справи (перевірки в порядку досудового розслідування) – перевірки, що проводяться в порядку дізнання; перевірки, що проводяться в порядку досудового слідства;
- перевірки, що проводяться на інших підставах, які передбачені законодавством (Закон України «Про міліцію», Кодекс України про адміністративні правопорушення).

Наслідками недопущення робітників органів Міністерства внутрішніх справ України до перевірки за наявності законних підстав для проведення такої перевірки, можуть бути:

- затримання осіб, що виявили злісну непокору законній вимозі працівника міліції (зокрема, щодо допущення до перевірки), до розгляду справи судом, але не більш ніж на 24 години (абз. 6 п. 5 ч. 1 ст. 11 Закону «Про міліцію», статті 260-263 Кодексу України про адміністративні правопорушення);
- огляд осіб, що виявили злісну непокору законній вимозі працівника міліції, а також огляд речей, які знаходяться при таких особах (п. 6 ч. 1 ст. 11 Закону «Про міліцію», статті 260, 264 Кодексу України про адміністративні правопорушення);

- накладення адміністративного штрафу за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі працівника міліції (зокрема, щодо допущення до перевірки) при виконанні ним службових обов'язків у розмірі від 8 до 15 неоподаткованих мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від 40 до 60 годин, або виправні роботи на строк від 1 до 2 місяців з відрахуванням 20 процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до 15 діб (ст. 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення);
- при недопущенні органу внутрішніх справ як органу ліцензування (той, кого перевіряють, займається ліцензованим Міністерством внутрішніх справ України видом діяльності) можливе анулювання ліцензії (ст. 21 Закону «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»);
- систематичну відмову у допущенні контролюючого органу до законної перевірки або явно необґрунтовану відмову в такому допущенні може бути розцінено як, відповідно, систематичне або грубе порушення законодавства, що дає підставу суду відповідно до пп. «в» ч. 4 ст. 19 Закону України «Про господарські товариства» за поданням контролюючого органу ліквідувати підприємство. ГКУ також передбачає можливість ліквідації підприємства, якщо прийняте рішення про заборону діяльності підприємства у зв'язку з невиконанням умов, встановлених законодавством, та в передбачений рішенням термін не забезпечено дотримання цих умов.

Виявлення порушень при перевірці може мати наступні наслідки:

- витребування і вилучення за рішенням суду документів, які свідчать про правопорушення, зразків сировини та продукції (абз. 2 п. 24 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про міліцію», пп. 3 п. 5 Положення про Державну службу боротьби з економічною злочинністю);
- вилучення у громадян і службових осіб предметів та речей, заборонених або обмежених в користуванні, а також документів з ознаками підробки (п. 23 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про міліцію», пп. 6 п. 5 Положення про Державну службу боротьби з економічною злочинністю);
- опечатування кас, складів та архівів на строк не більш 24 годин з моменту опечатування, вказаного в протоколі (абз. 3 п. 24 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про міліцію», пп. «б» п. 4 ст. 12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», пп. 3 п. 5 Положення про Державну службу боротьби з економічною злочинністю);
- за матеріалами оперативно-розшукової діяльності та кримінальних справ подавати до суду заяви про скасування реєстрації та припинення діяльності суб'єктів підприємницької діяльності (п. 3 ст. 12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»);

- за наявності законних підстав подавати до суду позови про визнання операцій недійсними (п. 3 ст. 12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»);
- накладення арешту на грошові кошти та інші цінності фізичних і юридичних осіб (пп. «б» п. 4 ст. 12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», ст. 59 Закону України «Про банки і банківську діяльність»);
- тимчасове затримання товарів до ухвалення рішення про застосування адміністративного арешту активів (п. 94.7 ст. 94 ПК України);
- внесення підприємствам, установам, організаціям, службовим особам обов'язкового для розгляду подання про усунення причин і умов, що сприяють здійсненню правопорушень (п. 19 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про міліцію», ч. 1 ст. 231 Кримінально-процесуального кодексу України);
- порушення питання про притягнення до дисциплінарної або матеріальної відповідальності (ч. 2 ст. 231 Кримінально-процесуального кодексу України);
- доставлення правопорушника в міліцію з метою складення протоколу про адміністративне правопорушення - у випадку якщо протокол неможливо скласти на місці здійснення правопорушення (ст. 259 Кодексу України про адміністративні правопорушення);
- проведення адміністративного затримання (статті 260 - 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення, абз. 4 п. 5 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про міліцію»);
- особистий огляд та огляд речей (статті 260, 264 Кодексу України про адміністративні правопорушення, п. 7 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про міліцію»);
- вилучення речей і документів, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення і виявлених під час затримання, особистого огляду або огляду речей (статті 260, 265 Кодексу України про адміністративні правопорушення, п. 7 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про міліцію»);
- порушення питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності та участь в їх проведенні (п. 3 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»);
- зняття інформації з каналів зв'язку, контроль телеграфно-поштової кореспонденції, здійснення зовнішнього спостереження (п. п. 9 - 11 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», п. 10 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про міліцію»);
- уповноважені особи органів Міністерства внутрішніх справ України мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення, визначені в абзаці 1 п. 1 ч. 1 ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також можуть

накладати адміністративні стягнення за правопорушення, вказані у ст. 222 Кодексу України про адміністративні правопорушення;

- винні особи можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності за злочини, передбачені статтями Кримінального кодексу України, перелік яких викладений в ч. 2 ст. 112 Кримінально-процесуального кодексу України;
- у разі встановлення Відділом боротьби з незаконним обігом наркотиків фактів систематичного або масового (трьома і більше особами) вживання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у закладах масового перебування громадян (ресторанах, кафе, барах, кінотеатрах, нічних клубах, дискотеках, гральних залах, розважальних комплексах тощо) і невжиття посадовими особами таких закладів заходів щодо запобігання вживанню чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів після офіційного попередження правоохоронними органами діяльність таких закладів за поданням правоохоронних органів зупиняється судом строком на три місяці, а у разі якщо впродовж року встановлено повторний факт їх вживання чи збуту, - строком на шість місяців (ст. 9 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними»);
- залишення посадовою особою без розгляду подання про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, яке надходило від міліції як органу дізнання, а також несвоєчасна відповідь на таке подання тягне за собою накладення штрафу в розмірі від 5 до 8 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (ст. 185⁶ Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Захист від незаконних дій

Згідно з ч. 4 ст. 25 Закону України «Про міліцію» дії працівника міліції можуть бути оскаржені у встановленому порядку в органах внутрішніх справ, суді або прокуратурі, при цьому найбільш ефективним є звернення до адміністративного суду для оскарження рішень органів міліції та неправомірних дій її працівників в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України.

Органи прокуратури проводять перевірки:

- в порядку здійснення нагляду за дотриманням і застосуванням законів;
- відповідно до кримінально-процесуального законодавства – дослідчі перевірки, перевірки заяв або повідомлень про злочин до порушення справи, які проводяться відповідно до ч. 4 ст. 97 Кримінально-процесуального кодексу України, перевірки, що проводяться після порушення кримінальної справи, перевірки в порядку судового слідства.

Систематичну відмову допускати контролюючий орган до законної перевірки або явно необґрунтовану відмову в такому допуску може бути

розцінено як, відповідно, систематичне або грубе порушення законодавства, що дає підставу суду відповідно до п. «в» ч. 4 ст. 19 Закону України «Про господарські товариства» за поданням контролюючого органу ліквідувати господарське товариство.

Якщо при перевірці будуть виявлені порушення:

- можуть бути застосовані заходи прокурорського реагування:
1) опротестування актів юридичних осіб, що суперечать закону, рішень і дій посадових осіб. У протесті ставиться питання про скасування акта або приведення його у відповідність до закону, а також про припинення незаконної дії посадової особи, про поновлення порушеного права (п. п. 1 і 2 ч. 2 ст. 20, ст. 21 Закону «Про прокуратуру»); 2) внесення письмового припису про усунення явних і очевидних порушень закону, які можуть завдати істотної шкоди громадянам, інтересам держави і юридичних осіб (п. 4 ч. 2 ст. 20, ст. 22 Закону «Про прокуратуру»); 3) внесення подання з вимогами усунути порушення закону, їх причини і умови, що їм сприяють (п. п. 2 і 5 ч. 2 ст. 20, ст. 23 Закону «Про прокуратуру»); 4) порушення кримінальної справи, дисциплінарного провадження або провадження про адміністративні правопорушення шляхом винесення відповідної мотивованої постанови (п. 3 ч. 2 ст. 20, ст. 24 Закону «Про прокуратуру»);
- можливо звернення до суду із заявою про захист прав, свобод і законних інтересів громадян, держави і юридичних осіб (п. 6 ч. 2 ст. 20 Закону «Про прокуратуру», стаття 60 Кодексу адміністративного судочинства України, стаття 45 Цивільного процесуального кодексу України, статті 2, 29 Господарського процесуального кодексу України).
- прокурор або уповноважена ним особа з числа працівників прокуратури має право складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 4 ст. 184, ст. 185⁴, ч. 2 ст. 185⁶, статтями 185⁸, 185¹¹, 212³ Кодексу України про адміністративні правопорушення; .
- винні особи можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності за злочини, передбачені статтями Кримінального кодексу України, перелік яких викладений в ч. 1 ст. 112 Кримінально-процесуального кодексу України.

Залишення посадовою особою без розгляду протесту, припису або подання прокурора, так само як і несвоєчасна відповідь на них можуть спричинити накладення штрафу від 5 до 8 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (ч. 2 ст. 185⁶ Кодексу України про адміністративні правопорушення).

У разі відхилення протесту прокурора або ухилення від його розгляду прокурор має право звернутися до суду із заявою про визнання акта, що опротестовується, незаконним у порядку адміністративного судочинства. Подача такої заяви зупиняє дію правового акта (ст. 21 Закону «Про прокуратуру»).

Захист від незаконних дій

Протест прокурора обов'язково повинен бути розглянутий органом або посадовою особою, якій він внесений, протягом 10 днів, але при цьому може бути нею відхилений. Протест може бути винесений як на акт, що суперечить закону, так і на незаконні рішення або дії посадової особи. Якщо протест винесений на акт, необхідно пам'ятати, що в цьому разі протест прокурора припиняє дію такого акта. Але сама можливість оскарження підприємством протесту прокурора законом не передбачена. Тільки сам прокурор у разі відхилення підприємством або посадовою особою протесту може звернутися до суду на підставі ст. 21 Закону України «Про прокуратуру» із заявою про визнання опротестованого акта незаконним у порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України.

Припис прокурора про усунення порушень закону виноситься коли порушення закону має очевидний характер і, крім того, може завдати істотної шкоди інтересам держави, підприємству або громадянину. Припис виноситься прокурором або його заступником. Необхідно пам'ятати, що даний документ підлягає негайному виконанню. Припис прокурора може бути оскаржений вищому за посадою прокурору або безпосередньо до суду, що передбачено ст. 22 Закону України «Про прокуратуру». Строк судового оскарження припису згідно зі ст. 99 Кодексу адміністративного судочинства України становить шість місяців, однак, оскільки припис підлягає негайному виконанню, то у разі небажання підприємства виконувати його краще оскаржити його відразу ж.

Подання прокурора з вимогами усунути порушення закону, причини цих порушень і умови, які їм сприяють, вноситься до державного органу, громадської організації або посадовій особі, яким надані повноваження усувати такі порушення закону. Подання підлягає невідкладному розгляду, а протягом місяця має бути вжито відповідних заходів з усунення порушень закону, і про це необхідно сповістити прокурора, що передбачено ст. 23 Закону України «Про прокуратуру». Саме подання за законодавством не оскаржується.

Статті 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України надають право оскаржити дії слідчого і прокурора. Під діями в цих статтях потрібно розуміти не тільки безпосередньо будь-які слідчі дії (наприклад, допит, обшук, виїмка), а й процесуальні рішення - постанови про порушення кримінальної справи. Якщо постанова про порушення кримінальної справи винесена слідчим, то така постанова може бути оскаржена прокурору того ж району (міста). Коли ж постанова про порушення кримінальної справи винесена самим прокурором (або ж його заступником чи помічником прокурора), то вона може бути оскаржена вищому прокурору. Ефективніше за все оскарження до суду, ніж безпосередньо прокурору або вищому прокурору, оскільки рішення про порушення кримінальної справи слідчий, як правило, узгоджує з прокурором. Відповідно, позиція прокурора щодо законності порушення справи навряд чи зміниться. Безпосередньо в суді можна оскаржити постанову про порушення кримінальної справи, винесену будь-яким працівником прокуратури. Підстава - ст. ст. 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України.

Органи Державної інспекції України з питань захисту прав споживачів проводять планові та позапланові перевірки дотримання законодавства про захист прав споживачів і рекламу в цій сфері.

Специфічним видом перевірок є контрольна перевірка правильності розрахунків зі споживачами за надані послуги і реалізовані товари. Цей вид перевірки частіше за все здійснюється шляхом негласної контрольної закупівлі товару (отримання послуги).

Окремо законодавство згадує повторні перевірки і контрольні перевірки. Ці види перевірок мають спеціальний характер, оскільки вони проводяться після припинення або заборони відвантаження, реалізації (продажу) і виробництва товарів, виконання робіт і надання послуг, що не відповідають вимогам нормативних документів, із метою можливого поновлення вказаної діяльності.

Також органи Державної інспекції України з питань захисту прав споживачів проводять періодичні, планові та позапланові перевірки в порядку здійснення нагляду за дотриманням стандартів, норм і правил; планові, позапланові та повторні перевірки в порядку здійснення державного метрологічного нагляду, а також перевірки за всіма напрямками діяльності підприємства, що підлягають державному метрологічному нагляду, за окремими напрямками діяльності, цільові перевірки, а також самостійні перевірки, та перевірки, спільно з контролюючими або правоохоронними органами.

Стаття 188² Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає накладення штрафу від 3 до 5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за невиконання посадовими особами, а також громадянами, що займаються підприємницькою діяльністю, законних вимог посадових осіб органів виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів:

- про проведення перевірки діяльності з продажу товарів, виконання робіт, надання послуг громадянам-споживачам;
- або про надання необхідних для цього матеріалів.

Крім того, згідно зі статтею 188⁹ Кодексу України про адміністративні правопорушення застосовується штраф від 3 до 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за невиконання законних вимог посадових осіб органів виконавчої влади у сфері стандартизації, метрології і сертифікації щодо усунення порушень законодавства про стандартизацію, метрологію і сертифікацію або створення перешкод для діяльності цих органів, а також невиконання вимог приписів, пов'язаних з порушенням вимог стандартів, норм і правил щодо якості продукції.

Виявлення порушень під час перевірки може мати наступні наслідки:

- перевіряючі можуть застосувати штрафні санкції, передбачені Законами України «Про захист прав споживачів», «Про загальну безпечність нехарчової продукції», «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції»; надавати обов'язкові для виконання приписи про припинення виявлених порушень; припиняти відвантаження та реалізацію товарів/продукції, що не відповідають

встановленим вимогам; тимчасово припиняти діяльність суб'єктів господарювання; опломбовувати, у передбаченому порядку, виробничі, складські, торговельні та інші приміщення суб'єктів господарювання.

- органи Держспоживінспекції можуть накладати адміністративні стягнення (ст. 244⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення, за винятком порушень щодо лікарських засобів та порушень санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм): за порушення законодавства про захист прав споживачів стосовно правопорушень під час реалізації продукції промисловими підприємствами; за порушення порядку проведення розрахунків у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг; стосовно правопорушень під час транспортування, зберігання і використання продукції, призначеної для реалізації громадянам-споживачам; щодо правопорушень під час реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг громадянам-споживачам; стосовно порушень на підприємствах торгівлі, громадського харчування, сфери послуг і громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю.

Статтею 227 Кримінального кодексу України передбачена кримінальна відповідальність за умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок) небезпечної продукції (такої, що не відповідає встановленим вимогам), якщо такі дії вчинені у великих розмірах.

Захист від незаконних дій.

Відповідно до статті 288 Кодексу України про адміністративні правопорушення постанову у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено у вищестоящий орган (вищестоящий посадовій особі) або у місцевому загальному суді як адміністративному суді в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України.

Оскаржити рішення органів Держспоживінспекції та дії перевіряючих, суб'єкт господарювання може безпосередньо у Державній інспекції з питань захисту прав споживачів (центральный орган) або в суді в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України. Подання скарги не зупиняє виконання рішення органу виконавчої влади, що здійснює захист прав споживачів (пункт 2 статті 30 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Згідно зі ст. 17 Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» дії органів, які мають право контролю за реалізацією норм цього Закону, можуть бути оскаржені в місячний термін у судовому порядку.

Відповідно до статті 27 Закону України «Про рекламу» рішення у справах про порушення законодавства про рекламу можуть бути оскаржені в суді.

Органи Державної санітарно-епідеміологічної служби проводять:

- планові перевірки (і обстеження);
- позапланові перевірки (і обстеження), тобто перевірки, що проводяться залежно від санітарної й епідемічної ситуації;
- перевірки, що проводяться за повідомленнями підприємств, установ, організацій і за заявами громадян.

Ненадання необхідної інформації або надання недостовірної інформації, створення інших перешкод потягне за собою накладення штрафу на громадян від 1 до 12 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб - від 6 до 25 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 188¹¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення); а за ухилення від пред'явлення продукції, що підлягає контролю, підприємство або підприємець повинні будуть сплатити штраф в розмірі 25 % вартості продукції, яка випущена з моменту такого ухилення (п. «д» ст. 46 Закону «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»).

Систематичну відмову допускати контролюючий орган до законної перевірки або явно необґрунтовану відмову в такому допуску може бути розцінено як, відповідно, систематичне або грубе порушення законодавства, що дає підставу відповідно до пп. «в» ч. 4 ст. 19 Закону «Про господарські товариства» за поданням контролюючого органу ліквідувати підприємство.

Якщо при перевірці виявляються порушення:

- видаються приписи, вносяться пропозиції про обмеження діяльності об'єкта нагляду у разі виявлення порушення санітарного законодавства, що безпосередньо негативно не впливає на стан здоров'я людей, але може справити такий вплив (пп. 15 п. 10 Положення про державний санітарно-епідеміологічний нагляд в Україні);
- обмежується, тимчасово забороняється або припиняється діяльність підприємств, об'єктів будь-якого призначення, технологічних ліній, машин і механізмів, виконання окремих технологічних операцій у разі невідповідності їх вимогам санітарних норм (п. «а» ч. 1 ст. 42 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.94 р. № 4004-XII);
- обмежується, тимчасово забороняється або припиняється будівництво, реконструкцію і розширення об'єктів у разі відступу від затвердженого проекту (п. «б» ч. 1 ст. 42 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.94 р. № 4004-XII);
- тимчасово забороняється виробництво, використання і реалізацію хімічних речовин, технологічного устаткування, будівельних матеріалів, біологічних засобів, товарів народного споживання, джерел іонізуючих випромінювань в разі відсутності їх гігієнічної регламентації та державної реєстрації, а також якщо їх визнано шкідливими для здоров'я людей (п. «в» ч. 1 ст. 42 Закону України

«Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.94 р. № 4004-XII);

- обмежується, припиняється або забороняється проведення викидів (скидів) забруднюючих речовин у разі порушення санітарних норм (п. «г» ч. 1 ст. 42 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.94 р. № 4004-XII);
- вилучаються з реалізації небезпечні для здоров'я хімічні та радіоактивні речовини, біологічні матеріали і т. д. (п. «є» ч. 1 ст. 42 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.94 р. № 4004-XII);
- забороняється виробництво або обіг, а також вилучаються з обігу харчові продукти, харчові добавки, ароматизатори тощо (п. «ж» ч. 1 ст. 42 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.94 р. № 4004-XII).
- стаття 46 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» передбачає адміністративну (штраф у розмірі до 25 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що накладається на посадових осіб) і фінансову відповідальність (штраф у розмірі до 100 % реалізованої продукції, що накладається на суб'єктів підприємництва);
- згідно зі ст. 48 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» підприємства і підприємці, які порушили санітарне законодавство, що призвело до виникнення захворювань, радіаційних уражень, зобов'язані відшкодувати збитки громадянам і підприємствам, а також компенсувати додаткові витрати органів, установ та закладів СЕС на проведення санітарних і протиепідемічних заходів і витрати лікувально-профілактичних установ на надання медичної допомоги потерпілим.
- органи Державної санітарно-епідеміологічної служби можуть скласти протокол про адміністративні правопорушення, що передбачені статтями 42¹ – 42³ Кодексу України про адміністративні правопорушення. Органи, установи та організації державної СЕС накладають також адміністративні стягнення за правопорушення, визначені ст. 236 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Реалізація продукції, радіоактивно забрудненої понад допустимий рівень, що створила загрозу настання тяжких наслідків або заподіяла шкоду здоров'ю потерпілого, може згідно зі ст. 327 Кримінального кодексу України спричинити обмеження свободи на строк до 3 років.

Згідно зі ст. 10, 12 Закону України «Про безпеку і якість харчових продуктів» може бути заборонений обіг об'єкта санітарних заходів, вилучені з обігу харчові продукти, призупинений або припинений виробничий процес, а також застосовані інші адміністративно-господарські санкції.

Невиконання постанов, приписів і т. д. про усунення порушень санітарного законодавства може потягти за собою накладення штрафу на громадян від 1 до 12 неоподаткованих мінімумів доходів громадян і на посадових осіб - від 6 до 25 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (ст. 188¹¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Захист від незаконних дій.

Будь-який захід, застосований посадовою особою Державної санітарно-епідеміологічної служби за порушення санітарного законодавства, може бути оскаржений особою, щодо якої він застосований, кожним із трьох способів оскарження: шляхом подання скарги на акт (припис, постанову і т. д.) вищій посадовій особі Державної санітарно-епідеміологічної служби (до вищого органу) щодо тієї посадової особи Державної санітарно-епідеміологічної служби, яка видала, винесла оскаржуваний акт; шляхом звернення по захист порушених прав до окружного адміністративного суду з адміністративним позовом про визнання рішення (яке відображене в приписі, постанові, іншому акті) протиправним і його скасування або до місцевого загального суду як адміністративного суду зі скаргою на постанову про накладення штрафу; шляхом звернення зі скаргою (або іншою заявою про порушення прав) до прокуратури.

Органи Державної інспекції техногенної безпеки України:

- при здійсненні державного пожежного нагляду проводять планові та позапланові перевірки та пожежно-технічні обстеження;
- відповідно до кримінально-процесуального законодавства (у справах про пожежі та порушення протипожежних правил) – дослідчі перевірки, перевірки заяв та повідомлень про злочин на підставі ч. 4 ст. 97 Кримінально-процесуального кодексу України, перевірки в порядку досудового розслідування, перевірки, що проводяться в порядку дізнання.

Створення перешкод для діяльності посадових осіб органів державного пожежного нагляду може спричинити накладення адміністративного штрафу на громадян від 0,5 до 7 неоподаткованих мінімумів доходів громадян і на посадових осіб - від 2 до 10 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (ст. 188⁸ Кодексу України про адміністративні правопорушення).

При недопущенні органу пожежного нагляду як органу ліцензування (той, що перевіряється, займається видом діяльності, який ліцензується органом державного пожежного нагляду) можливе анулювання ліцензії (ст. 21 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»).

Систематичну відмову допускати контролюючий орган до законної перевірки або явно необґрунтована відмова в такому допуску може бути розцінено як, відповідно, систематичне або грубе порушення законодавства, що дає підставу відповідно до пп. «в» ч. 4 ст. 19 Закону України «Про господарські товариства» за поданням контролюючого органу ліквідувати підприємство.

У разі порушення правил пожежної безпеки, що створює загрозу виникнення пожежі, у випадках випуску вогнебезпечної продукції з

відхиленням від стандартів чи технічних умов припиняти або забороняти роботу підприємств, окремих виробництв, експлуатацію будівель, окремих приміщень, ділянок електричної мережі, випуск та реалізацію вогнебезпечної продукції, дію виданих дозволів на право проведення робіт (п. 2 ст. 7 Закону про пожежну безпеку);

У разі виявлення порушень під час проектування, будівництва, реконструкції, розширення або технічного переоснащення, капітального ремонту підприємств забороняти до їх усунення випуск і застосування проектів, зупиняти проведення будівельно-монтажних робіт та вносити пропозиції про припинення фінансування цих робіт (п. 3 ст. 7 Закону про пожежну безпеку);

Ст. 35 Закону про пожежну безпеку передбачає застосування фінансових санкцій до підприємств в межах 2 % місячного фонду оплати праці підприємства, а стаття 36 зобов'язує юридичних і фізичних осіб відшкодувати збитки, завдані у зв'язку з порушенням ними протипожежних вимог;

Уповноваженим посадовим особам державного пожежного нагляду, працівникам відомчої, сільської пожежної охорони та членам добровільних пожежних дружин (команд), протипожежним об'єднанням громадян надане право складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 120, 175, 188⁸ Кодексу України про адміністративні правопорушення. Розгляд справ за вказаними правопорушеннями проводиться органами державного пожежного нагляду відповідно до ст. 223 Кодексу України про адміністративні правопорушення;

Статтею 270 Кримінального кодексу України за порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, що спричинило виникнення пожежі, яка мала тяжкі наслідки (наприклад, загибель людей), передбачене позбавлення волі на строк від 3 до 8 років.

Невиконання приписів та постанов посадових осіб органів державного пожежного нагляду спричинить накладення штрафу на громадян від 0,5 до 7 неоподаткованих мінімумів доходів громадян і на посадових осіб - від 2 до 10 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (ст. 188⁸ Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Державні інспектори з пожежного нагляду мають право застосовувати штрафні санкції до підприємств за невиконання розпоряджень (приписів) посадових осіб органів державного пожежного нагляду (п. 5 ст. 7 Закону про пожежну безпеку).

Захист від незаконних дій

Постанови, винесені на зазначених підставах, можуть бути оскаржені до вищестоящего органу або посадовій особі Державної інспекції техногенної безпеки України в п'ятиденний термін від дня їх вручення. Що стосується приписів (розпоряджень) посадових осіб Державної інспекції техногенної безпеки України про усунення порушень і недоліків у роботі, пов'язаних із забезпеченням пожежної безпеки, то вони можуть бути оскаржені до вищого органу чи посадовій особі Державної інспекції техногенної безпеки України в десятиденний термін з дня їх вручення. Також незаконні рішення органів

Державної інспекції техногенної безпеки України або незаконні дії їх працівників можуть бути оскаржені шляхом звернення по захист порушених прав до адміністративного суду або шляхом звернення із заявою про порушення прав до прокуратури.

Органи Державної інспекції України з питань праці проводять:

- планові перевірки;
- позапланові перевірки: за дорученням керівництва Держпраці; за дорученням правоохоронних органів; за пропозиціями установ, організацій; за зверненнями громадян.

Також у законодавстві говориться про повторні контрольні перевірки (тобто перевірки виконання розпорядження, винесеного за результатами первинної (планової або позапланової) перевірки).

Згідно зі ст. 188⁶ Кодексу України про адміністративні правопорушення адміністративним правопорушенням є як невиконання законних вимог посадових осіб Держпраці та територіальних державних інспекцій праці, так і створення перешкод для діяльності цих органів. Отже, необґрунтовану відмову у допущенні до законної перевірки може бути розцінено як адміністративне правопорушення у формі перешкодження законній діяльності згідно зі ст. 188⁶ Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Систематична відмова у допущенні контролюючого органу до законної перевірки або явно необґрунтована відмова у такому допущенні може бути розцінена як, відповідно, систематичне або грубе порушення законодавства, яке дає підстави суду відповідно до п. «в» ч. 4 ст. 19 Закону України «Про господарські товариства» за представленням контролюючого органу ліквідувати підприємство.

Якщо при перевірці будуть виявлені порушення:

- роботодавцям можуть бути внесені пропозиції про накладення дисциплінарних стягнень на посадових осіб, винних у порушенні законодавства про працю, зайнятість населення та загальнообов'язкове державне соціальне страхування (пп. 9 п. 6 Положення про Державну інспекцію України з питань праці);
- може бути скасоване незаконно прийняте рішення з подальшим відшкодуванням збитків за рахунок страхувальника (ст. 27 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», ст. 18 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням», ст. 15 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»);
- можуть бути винесені роботодавцям обов'язкові до виконання приписи щодо усунення порушень законодавства про працю,

зайнятість населення, законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (пп. 7 п. 6 Положення про Державну інспекцію України з питань праці).

Роботодавці несуть відповідальність за шкоду, заподіяну застрахованим особам або страховикам внаслідок невиконання або неналежного виконання своїх обов'язків із загальнообов'язкового державного соціального страхування (ст. 28 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування).

Уповноважені посадові особи органів Державної інспекції України з питань праці можуть складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 1 статті 41, статтями 41¹ – 41³ Кодексу України про адміністративні правопорушення (штрафи від 3 до 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян). Посадові особи органів Державної інспекції України з питань праці ІІ розглядають справи про адміністративні правопорушення та накладають адміністративні стягнення (пп. 8 п. 6 Положення про Державну інспекцію України з питань праці, ст. 188⁶ Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Якщо за матеріалами перевірки у діях посадових осіб вбачаються ознаки злочинів, передбачених статтями Кримінального кодексу України: ст. 172 (грубе порушення законодавства про працю), ст. 173 (грубе порушення угоди про працю) або ст. 175 (невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат), матеріали перевірки негайно направляються правоохоронним органам із супровідним листом.

Невиконання приписів, винесених за результатами може мати наступні наслідки:

- проведення повторної контрольної перевірки виконання припису та винесення повторного припису (п. 4.4 Порядку проведення перевірки стану додержання законодавства про працю та загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що проводиться посадовими особами Державного департаменту нагляду за додержанням законодавства про працю та його територіальних органів);
- накладення адміністративного штрафу на посадових осіб від 50 до 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (ст. 188⁶ Кодексу України про адміністративні правопорушення) за невиконання законних вимог посадових осіб Державної інспекції України з питань праці або створення перешкод їх діяльності;
- внесення пропозицій роботодавцям внесені пропозиції про накладення дисциплінарних стягнень на посадових осіб, винних у порушенні законодавства про працю, зайнятість населення та загальнообов'язкове державне соціальне страхування (пп. 9 п. 6 Положення про Державну інспекцію України з питань праці);
- направлення матеріалів про порушення правоохоронним органам (пп. 9 п. 6 Положення про Державну інспекцію України з питань праці).

Захист від незаконних дій

Будь-який захід, застосований посадовою особою органу Державної інспекції України з питань праці за порушення законодавства про працю та про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, може бути оскаржено особою, стосовно якої вона застосована, кожним із трьох засобів оскарження:

- шляхом подання скарги на акт (припис або постанову) вищестоящій посадовій особі Державної інспекції України з питань праці стосовно тієї посадової особи Державної інспекції України з питань праці, яка внесла припис, ухвалила постанову;
- шляхом звернення за захистом порушених прав до: окружного адміністративного суду з адміністративним позовом про визнання припису протиправним та його скасування або до місцевого загального суду як адміністративного суду з адміністративним позовом на постанову про притягнення до адміністративної відповідальності;
- шляхом звернення із скаргою (або іншою заявою про порушення прав) до прокуратури.

Органи Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України проводять планові (комплексні та комісійні) та позапланові перевірки суб'єктів господарювання або їх виробничих об'єктів.

Створення перешкод для діяльності органів Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України тягне за собою накладення адміністративного штрафу на працівників у розмірі від 3 до 5 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб - від 8 до 14 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (ст. 188⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення);

При недопущенні Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України як органу ліцензування (якщо той, що перевіряється, займається ліцензованим Державною службою гірничого нагляду та промислової безпеки України видом діяльності) можливе анулювання ліцензії (ст. 21 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»)

Створення перешкод під час проведення посадовими особами Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України перевірок дотримання умов виданого цим органом дозволу може потягти за собою анулювання такого дозволу (ч. 12 ст. 21 Закону «Про охорону праці»).

Систематичну відмову допускати контролюючий орган до законної перевірки або явно необґрунтовану відмову в такому допущенні може бути розцінено як, відповідно, систематичне або грубе порушення законодавства, що дає підставу суду відповідно до п. «в» ч. 4 ст. 19 Закону «Про господарські товариства» за поданням контролюючого органу ліквідувати підприємство.

Можливим є залучення посадовими особами Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України працівників правоохоронних органів для надання допомоги у виконанні службових обов'язків, вжитті заходів щодо припинення незаконних дій осіб, що

перешкоджають виконанню цих обов'язків, вдаються до шантажу, до нанесення тілесних ушкоджень посадовим особам Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України (ч. 2 ст. 40 Закону «Про охорону праці»).

Якщо в ході перевірки будуть виявлені порушення, можливо застосування наступних заходів:

- заборона, зупинення, припинення, обмеження експлуатації підприємств, окремих виробництв, цехів, ділянок, робочих місць, будівель, споруд, приміщень, випуску та експлуатації машин, механізмів, обладнання, транспортних та інших засобів праці, виконання певних робіт, застосування нових небезпечних речовин, реалізації продукції (ст. 39 Закону «Про охорону праці»);
- скасування або припинення (анулювання) дії виданих Державною службою гірничого нагляду та промислової безпеки України дозволів або ліцензій до усунення порушень, що створюють загрозу життя працюючих (ст. 39 Закону «Про охорону праці», п. 17 Порядку видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки);
- посадові особи Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України мають право направляти роботодавцям подання про невідповідність окремих посадових осіб займаній посаді, передавати матеріали органам прокуратури для залучення цих осіб до відповідальності (ст. 39 Закону «Про охорону праці»);
- винесення припису (розпорядження), обов'язкового для виконання, про усунення порушень і недоліків у сфері охорони праці, охорони надр, безпечної експлуатації об'єктів підвищеної безпеки, в тому числі і про усунення порушень умов дозволів, які видаються Державною службою гірничого нагляду та промислової безпеки України (ст. 39 Закону «Про охорону праці»);
- у разі систематичного порушення нормативно-правових актів з охорони праці, внаслідок чого підвищується ризик настання нещасних випадків і професійних захворювань, а також у разі непроведення атестації робочих місць за умовами праці відповідно до законодавства підприємство може бути віднесено до іншого, вищого класу професійного ризику виробництва. Підвищення класу професійного ризику виробництва тягне за собою підвищення розміру єдиного соціального внеску (ст. 47 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», ст. 8 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»);
- стаття 43 Закону «Про охорону праці» передбачає штрафні санкції за порушення законодавства про охорону праці (до 5 % середньомісячного фонду заробітної плати за попередній рік);

- за порушення порядку фінансування охорони праці (ч. 3, 4 ст. 19 Закону «Про охорону праці») передбачено накладення штрафу із розрахунку 25 % від різниці між розрахунковою мінімальною сумою витрат на охорону праці у звітному періоді та фактичною сумою цих витрат за такий період (ч. 3 ст. 43 Закону «Про охорону праці»);
- несплата або неповна сплата вказаних штрафів тягне за собою нарахування пені за несплачену суму штрафу з розрахунку 120 % річних облікової ставки Нацбанку України, що діяла в період такої несплати, за кожен день прострочення (ч. 4 ст. 43 Закону «Про охорону праці»);
- на роботодавця також покладається обов'язок з відшкодування збитків, завданих юридичним, фізичним особам і державі порушенням вимог з охорони праці, а також витрат на проведення робіт з рятування потерпілих під час аварії та ліквідації її наслідків, на розслідування та проведення експертизи причин аварії, нещасного випадку або професійного захворювання, на складання санітарно-гігієнічної характеристики умов праці осіб, що проходять обстеження щодо наявності професійного захворювання, тощо (ст. 26 Закону «Про охорону праці»).

Органи Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України накладають адміністративні стягнення за порушення законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці, щодо безпечного ведення робіт, зберігання, використання та обліку вибухових матеріалів у галузях промисловості й на об'єктах, підконтрольних Державній службі гірничого нагляду та промислової безпеки України, порушення законодавства про надра, а також невиконання законних вимог Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України (ч. 2 ст. 41 (за винятком порушень санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил та норм), статті 47, 57, 58, 93, 94, 188⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Розділ X Кримінального кодексу України цілком присвячено злочинам проти безпеки виробництва. Так, наприклад, ст. 271 Кодексу переслідує в кримінальному порядку порушення вимог законодавства про охорону праці, якщо таке порушення потягнуло за собою шкоду здоров'ю потерпілого (загибель людей або інші тяжкі наслідки), і передбачає покарання аж до позбавлення волі на термін до 7 років.

Невиконання законних вимог посадових осіб Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України щодо усунення порушень законодавства про охорону праці може потягнути за собою накладення штрафу на працівників від 3 до 5 неоподаткованих мінімумів доходів громадян і на посадових осіб - від 8 до 14 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (ст. 188⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Закон «Про охорону праці» (ч. 1, 2 ст. 43) за невиконання приписів (розпоряджень) посадових осіб Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України також передбачає можливість накладення на

юридичну або фізичну особу, що використовує найману працю, штрафу в межах 5 % середньомісячного фонду заробітної плати за попередній рік.

Видача посадовими особами Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України припису про повторне порушення умов виданого цим органом дозволу може потягнути за собою анулювання такого дозволу (ч. 12 ст. 21 Закону «Про охорону праці»).

Захист від незаконних дій.

Суб'єкт господарювання може оскаржити припис або наказ про анулювання ліцензії/дозволу, виданий органами Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України шляхом подання до окружного адміністративного суду за місцезнаходженням позивача або за місцезнаходженням відповідача (ч. 2 ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України) адміністративного позову про визнання протиправним та скасування такого акту, у формі, складеній за вимогами Кодексу адміністративного судочинства України.

Постанова у справі про адміністративне правопорушення, винесена інспектором Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України, може бути оскаржена вищестоящій посадовій особі Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України (до вищестоящего органу) або до місцевого загального суду як адміністративного суду.

Будь-який акт посадової особи Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України, який покладає обов'язки на того, що перевіряється, або на його посадову особу, може бути оскаржений прокурору, якщо скаржник вважає, що такий акт винесено з порушеннями чинного законодавства, обов'язки актом покладено неправомірно, перевіряючий діяв із перевищенням своїх повноважень, що спричинило порушення прав і законних інтересів скаржника.

Державні інспектори Державної служби інтелектуальної власності проводять планові та позапланові перевірки (за дорученням Державної служби інтелектуальної власності, за зверненням органів влади, за власною ініціативою, за письмовим зверненням заявників – осіб, яким належить права інтелектуальної власності).

Відмова ліцензіата в проведенні (законної) перевірки є підставою для анулювання ліцензії.

У разі відмови ліцензіата від проведення перевірки, контролюючий орган складає акт про відмову від проведення перевірки з питань ліцензування. На підставі цього акта приймається рішення про анулювання ліцензії.

Державні інспектори з питань інтелектуальної власності за результатами виявлених порушень, мають право складати протоколи про незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом та про розповсюдження примірників комп'ютерних програм, баз даних, упаковки яких не марковані контрольними марками або марковані контрольними марками, що мають серію чи містять інформацію, які не відповідають носію цього примірника, або номер,

який не відповідає даним Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок (статті 51², 164⁹ Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Державні інспектори Державної служби інтелектуальної власності, якщо в ході перевірки будуть визначені порушення, які мають ознаки злочинів, вносити подання правоохоронним органам про притягнення винних до кримінальної відповідальності за ст. 176 Кримінального кодексу України.

Захист від незаконних дій.

Будь-який захід, застосований Державним інспектором Державної служби інтелектуальної власності, може бути оскаржено шляхом звернення за захистом порушених прав до: окружного адміністративного суду з адміністративним позовом про визнання припису протиправним та його скасування або до місцевого загального суду як адміністративного суду з адміністративним позовом на постанову про притягнення до адміністративної відповідальності або шляхом звернення із заявою про порушення прав до прокуратури.

Державна служба України з питань захисту персональних даних:

- розробляє та затверджує плани перевірок володільців та (або) розпорядників баз персональних даних щодо дотримання ними вимог законодавства у сфері захисту персональних даних;
- проводить у межах своїх повноважень виїзні та безвиїзні перевірки володільців та (або) розпорядників баз персональних даних;
- видає володільцям та (або) розпорядникам баз персональних даних обов'язкові до виконання приписи щодо усунення порушень законодавства про захист персональних даних і вимагає надання необхідної інформації та документів, що підтверджують усунення виявлених порушень;
- складає адміністративні протоколи про виявлені порушення законодавства у сфері захисту персональних даних;
- передає правоохоронним органам матеріали про виявлені порушення у сфері захисту персональних даних;
- здійснює контроль за дотримання правил передачі персональних даних іноземним суб'єктам відносин, пов'язаних з персональними даними.

Повідомлення та копія наказу про проведення перевірки має бути надіслано на адресу місцезнаходження суб'єкта перевірки за 10 календарних днів до початку перевірки.

Планові перевірки проводяться лише на підставі затвердженого плану, який оприлюднюється на сайті Служби, в той час як для позапланової перевірки мають бути відповідні підстави

Перевірка може проводитися як за місцезнаходженням юридичної особи, так і за місцезнаходженням баз персональних даних

Працівники Служби мають право:

- безперешкодно потрапляти до будь-якого приміщення та мати доступ до документів, де обробляються персональні дані, тобто, іншими словами, навіть до приватної квартири, якщо це фізична особа – підприємець.
- узгоджувати із керівником суб'єкта перевірки або уповноваженою ним особою організаційні питання щодо проведення перевірки;
- вимагати для перевірки необхідні документи та іншу інформацію у зв'язку з реалізацією своїх повноважень;
- знімати копії з документів суб'єкта перевірки, необхідних для проведення перевірки та документування (фіксування) порушень, та вимагати їх засвідчення у встановленому законодавством порядку. У разі існування документа лише в електронній формі, за умови що даний документ створений суб'єктом перевірки, суб'єкт перевірки зобов'язаний надати його паперову копію, що забезпечує візуальну форму відображення документа, засвідчену суб'єктом перевірки, у встановленому законодавством порядку. У разі неможливості надати паперову копію, що забезпечує візуальну форму відображення документа, проводиться огляд електронного документа, про що складається акт огляду електронного документа;
- вимагати в межах своєї компетенції у керівника та/або посадових осіб суб'єкта перевірки надання письмових пояснень;
- залучати (додатково до складу комісії) незалежних експертів для проведення перевірок.

Також треба враховувати, що у разі наявності розпорядника баз персональних даних діяльність останнього також буде перевірено як додатковий етап перевірки.

За результатами перевірки комісія складає акт перевірки дотримання законодавства про захист персональних даних та у разі виявлення порушень виносить свій припис. Припис, у свою чергу, не передбачає застосування санкцій, але в ньому зазначається термін, протягом якого суб'єкт перевірки повинен усунути порушення, про що в обов'язковому порядку зобов'язаний проінформувати Службу.

У разі невиконання припису представники Служби складають адміністративний протокол, який потім передається до суду. Адміністративний протокол розглядається у судовому засіданні та приймається рішення про накладення адміністративного стягнення (ст. ст. 188³⁹, 188⁴⁰, 186³, 212⁵, 212⁶ Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Крім того, відповідальність передбачена Кримінальним кодексом України (ст. 182).

Захист від незаконних дій

Незаконні дії представників Державної служби з питань захисту персональних даних можна оскаржити шляхом звернення за захистом порушених прав до: окружного адміністративного суду з адміністративним

позовом про визнання припису протиправним та його скасування або до місцевого загального суду як адміністративного суду з адміністративним позовом на постанову про притягнення до адміністративної відповідальності або шляхом звернення із заявою про порушення прав до прокуратури.

5.2 Особливості надання інформації з обмеженим доступом контролюючим органам

З урахуванням державних та загальносупільних інтересів, законодавцем встановлено можливість отримання відомостей, які відносяться до інформації з обмеженим доступом, зокрема:

- пунктом 17 ч. 1 ст. 11 Закону «Про міліцію» міліції (та податковій міліції, відповідно до ст. 22 Закону України «Про державну податкову службу») для виконання покладених на неї обов'язків надається право безперешкодного і безкоштовного отримання від підприємств, установ, організацій та об'єднань громадян на письмовий запит відомостей (в тому числі і тих, які складають комерційну і банківську таємницю), необхідних у справах про злочини, що знаходяться у провадженні міліції;
- статтею 20 Закону України «Про прокуратуру» визначено, що при здійсненні прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів прокурор має право отримувати доступ до документів і матеріалів, необхідних для проведення перевірки, в тому числі до тих, що містять комерційну таємницю або конфіденційну інформацію;
- на підставі ст. 6 Закону України «Про запобігання і протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний надавати додаткову інформацію на запит Уповноваженого органу, пов'язану з фінансовими операціями, які стали об'єктом фінансового моніторингу, в тому числі таку, що становить банківську та комерційну таємницю, протягом п'яти робочих днів з дати надходження запиту.

Роблячи виняток із загального «недоторканного» режиму комерційної таємниці, держава в той же час зобов'язує посадових осіб контролюючих органів не розголошувати конфіденційну інформацію, що стала їм відома у зв'язку із здійсненням своїх функцій, наприклад, відповідно до ст. 12 Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні», працівники державної контрольно-ревізійної служби повинні забезпечувати додержання комерційної і службової таємниць. На посадових осіб органів державної податкової служби покладається обов'язок не допускати розголошення інформації з обмеженим доступом, що одержується, використовується, зберігається під час реалізації функцій, покладених на контролюючі органи, відповідно до пп. 21.1.6 п. 21.1 ст. 21 Податкового кодексу України.

5.3 Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду

Відповідно до положень Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду», підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянину внаслідок:

- незаконного засудження, незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян - завдана шкода відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду;
- незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу;
- незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та іншими актами законодавства.

Відповідно до Закону, право на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених цим Законом, виникає у випадках:

- постановлення виправдувального вироку суду, в тому числі встановлення в обвинувальному вироку суду чи іншому рішенні суду факту незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують чи порушують права та свободи громадян, незаконного проведення оперативно-розшукових заходів;
- закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину;
- відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи;
- закриття справи про адміністративне правопорушення.

Право на відшкодування шкоди, завданої оперативно-розшуковими заходами до порушення кримінальної справи, виникає за умови встановлення в обвинувальному вироку суду чи іншому рішенні суду факту незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на

майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують чи порушують права та свободи громадян, незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, а також, якщо протягом шести місяців після проведення таких заходів не було прийнято рішення про порушення за результатами цих заходів кримінальної справи або таке рішення було скасовано.

Згідно із ст. 3 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду», громадянину відшкодовуються (повертаються):

- заробіток та інші грошові доходи, які він втратив внаслідок незаконних дій;
- майно (в тому числі гроші, грошові вклади і відсотки по них, цінні папери та відсотки по них, частка у статутному фонді господарського товариства, учасником якого був громадянин, та прибуток, який він не отримав відповідно до цієї частки, інші цінності), конфісковане або звернене в доход держави судом, вилучене органами дізнання чи досудового слідства, органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також майно, на яке накладено арешт;
- штрафи, стягнуті на виконання вироку суду, судові витрати та інші витрати, сплачені громадянином;
- суми, сплачені громадянином у зв'язку з поданням йому юридичної допомоги;
- моральна шкода.

Норми Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» врегульовують порядок відшкодування шкоди, завданої фізичній особі.

Що стосується суб'єктів господарювання, зокрема підприємств, то діє інший порядок.

Як встановлено ст. 1176 ЦК України, шкода, завдана юридичній особі внаслідок іншої незаконної дії або бездіяльності чи незаконного рішення органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду, відшкодовується на загальних підставах.

Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду встановлено ст. 1166 ЦК України, відповідно до якої, майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. При цьому, особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини.

Захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських

функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ є завданням Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ).

За ст. 21 КАСУ, вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень або іншим порушенням прав, свобод та інтересів суб'єктів публічно-правових відносин, розглядаються адміністративним судом, якщо вони заявлені в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір. Інакше вимоги про відшкодування шкоди вирішуються судами в порядку цивільного або господарського судочинства.

Тема 6 Розслідування фактів порушень на підприємстві. Юридична відповідальність

6.1 Розслідування фактів порушень на підприємстві

Порушення на підприємстві завдають шкоди не тільки виробничим, господарським та фінансовим процесам, а також негативно впливають на трудову дисципліну і загально-моральний стан колективу. Для того щоб попереджувати можливі порушення необхідно проводити розслідування фактів порушень, які вже мали місце, виявляти їх причини, систематизувати отриману інформацію та, в кінцевому результаті, формувати керівні впливи.

Отже, розслідування фактів порушень на підприємстві є обов'язковою ланкою системи безпеки та повинно проводитися сумлінно і своєчасно.

Окрім того, про що раніше вже йшла мова, за допомогою розслідування буде визначено сферу, до якої слід віднести порушення – чи є порушення кримінальним злочином, порушенням цивільно-правових зобов'язань, адміністративним правопорушенням чи порушенням трудової дисципліни.

Після визначення буде зрозуміло до чийої компетенції належить розгляд порушення та застосування визначених законом санкцій: до правоохоронних органів - у випадку злочину, до органів адміністративного управління, якщо вчинено правопорушення, до суду, якщо має місце порушення цивільних прав, або підприємству слід самостійно вирішити питання притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності.

За загальним правилом розслідування фактів порушень на підприємстві – це процедура, спрямована на підтвердження факту серйозного правопорушення, запобіжним заходом якого може бути відсторонення працівника від виконання посадових обов'язків.

При виникненні інциденту, що відноситься до фактів правопорушення, порушник зобов'язаний довести це до відома свого безпосереднього керівника. Для цього йому необхідно скласти службову записку і викласти в неї мав місце факт. Службова записка повинна бути зареєстрована під вхідним номером по журналу внутрішнього документообігу.

Якщо правопорушення не містить склад злочину, роботодавцем наказом формується комісія більш ніж з трьох осіб, яка буде проводити службове розслідування. До її складу можна включати безпосереднього керівника співробітника-правопорушника і тих керівників підприємства, які приймають рішення про накладення дисциплінарного стягнення.

Завдання комісії - визначити винного в порушенні і ті обставини, які привели до нього. Комісія також зобов'язана зібрати докази, що підтверджують провину, визначити тяжкість проступку і зажадати від порушника письмового пояснення того, що сталося. Вимога про надання пояснення вручається письмово, під розпис. У вимозі перерахуйте питання комісії, на які працівник повинен відповісти. Відмова від розпису в отриманні вимоги або від дачі такого пояснення слід засвідчити відповідним актом. Протягом двох днів після отримання повідомлення, працівник зобов'язаний надати пояснення. Його відсутність не зупиняє процес продовження службового розслідування.

Комісія готує всі необхідні документи: службову записку, пояснення працівника, опитування свідків і висновки експертів, при необхідності - акти ревізії, скарги клієнтів і т.п. До документів прикладіть акт про проведення службового розслідування, підписаний усіма членами комісії та передайте всі керівнику підприємстві для винесення рішення.

6.2 Юридична відповідальність за правопорушення у сфері господарювання

Відповідно до закону, особи, винні в порушенні чинного законодавства, яке регламентує ведення господарської діяльності, несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність.

Ознаки діянь, які відносяться до кримінальних злочинів у сфері господарської діяльності, наведено в розділі VII Кримінального кодексу України.

Адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності визначено главою 12 КУпАП. Окрім цього, адміністративну відповідальність за порушення митних правил встановлено нормами розділу XVIII (гл. 56, 57) Митного кодексу України.

Цивільно-правова відповідальність має компенсаційний характер, оскільки її мета полягає у відновленні порушених майнових прав кредитора і у зв'язку з цим примушенні боржника до виконання покладених на нього законом або договором обов'язків. Розмір цивільно-правової відповідальності, як правило, відповідає розміру завданих збитків. Загальні положення, щодо цивільно-правової відповідальності у сфері господарювання визначено ЦКУ, ГКУ та іншими законами України.

Порушення трудової дисципліни (дисциплінарний проступок), тобто невиконання або неналежне виконання працівником, який перебуває в трудових правовідносинах з підприємцем, покладених на нього трудових

обов'язків тягне за собою застосування заходів дисциплінарного стягнення. Види дисциплінарних стягнень та порядок їх застосування визначено Кодексом законів про працю України (далі – КЗпПУ).

6.3 Склади злочинів у сфері здійснення підприємницької діяльності та забезпечення безпеки бізнесу

Родовим об'єктом злочинів, передбачених розділом VII Кримінального кодексу України, є суспільні відносини у сфері господарської діяльності. Економічний зміст цих відносин характеризується тим, що вони виникають з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг. Безпосереднім об'єктом даних злочинів є суспільні відносини, що складаються у певній сфері господарської діяльності. При вчиненні деяких злочинів одночасно має місце посягання і на додаткові безпосередні об'єкти, наприклад, життя та здоров'я людини чи власність – при протидії законній господарській діяльності. Відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності законодавець пов'язує з розміром предмета злочину.

З об'єктивної сторони більшість злочинів у сфері господарської діяльності вчиняються шляхом дії. Окремі злочини можуть полягати у бездіяльності. Більшість диспозицій статей про ці злочини є бланкетними, тому встановлення ознак об'єктивної сторони злочинів передбачає звернення до нормативних актів господарського, цивільного, митного, податкового законодавства. Значна частина злочинів у сфері господарської діяльності має формальні склади, вони вважаються закінченими з моменту вчинення вказаних у законі дій. Є злочини з так званим матеріальним складом, для об'єктивної сторони яких необхідно встановити також настання суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єктивна сторона цих злочинів характеризується виключно умисною формою вини. Для деяких злочинів обов'язковими є мотив або мета їх вчинення.

Суб'єктами злочинів у сфері господарської діяльності можуть бути особи, які досягли 16-річного віку. Є злочини із спеціальним суб'єктом: посадова особа, платник податків, засновник, власник суб'єкта господарської діяльності.

Загальні ознаки злочинів у сфері господарської діяльності:

- безпосереднім об'єктом цих злочинів виступають елементи, з яких складається система господарства України, тобто ті чи інші галузі господарства або певні принципи господарювання;
- кримінальна відповідальність настає незалежно від того, на підприємстві якої форми власності вчинено порушення;
- вчинення злочинів і сфері господарської діяльності пов'язане з порушенням вимог, приписів, правил, встановлених актами інших галузей права;

- вчинення даних злочинів спричиняє або ставить під загрозу спричинення значної шкоди охоронюваним інтересам;
- при визначенні розміру заподіяної шкоди враховується лише пряма дійсна шкода, тобто фактично заподіяні збитки;
- вік кримінальної відповідальності за всі без виключення злочини у сфері господарської діяльності встановлено загальним правилом, яке передбачено ч. 1 ст. 22 ККУ;
- суб'єктом таких злочинів може бути і так званий спеціальний суб'єкт;
- всі злочини у сфері господарської діяльності вчиняються умисно;
- кримінальній відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності на однакових засадах підлягають як громадяни України, так і іноземці чи особи без громадянства.

Залежно від безпосереднього об'єкта злочини у сфері господарської діяльності можна поділити на такі групи:

- злочини у сфері кредитно-фінансової, банківської та бюджетної системи України (статті 199, 200, 201, 210, 211, 212, 212¹, 222 ККУ);
- злочини у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання (статті 203¹, 203², 204, 205, 206, 209, 209¹, 213, 216, 231, 232 ККУ);
- злочини у сфері банкрутства (ст. 219 ККУ);
- злочини у сфері обігу цінних паперів (статті 222¹, 223¹, 223², 224, 232¹, 232² ККУ);
- злочини у сфері обслуговування споживачів і захисту їх прав (ст. 227 ККУ);
- злочини у сфері приватизації державного і комунального майна (ст. 233 ККУ).

Щодо забезпечення безпеки бізнесу з огляду на проаналізовані норми кримінального законодавства, можуть бути доцільними наступні рекомендації:

- забезпечення систематичного та кваліфікованого нагляду за всіма організаційними, виробничими, комерційними та фінансовими процесами підприємницької діяльності з метою виявлення подій (діянь) ознаки яких можуть відповідати ознакам кримінальних злочинів в сфері господарської діяльності;
- своєчасне припинення виявлених подій (діянь), які мають «кримінальні ознаки». Своєчасним вважається припинення вказаних діянь ще до того, як вони набули склад кримінального злочину;
- здійснення належних повідомлень про кримінальний злочин у разі виявлення його ознак в діях інших суб'єктів господарювання, громадян, посадових осіб, працівників підприємства, тощо.

6.4 Адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна відповідальність у сфері бізнесу

Адміністративні правопорушення в сфері підприємництва умовно можна поділити на:

- проступки, що порушують: встановлений порядок здійснення підприємницької діяльності; антимонопольне законодавство; дискримінація підприємницької діяльності органами влади і управління;
- проступки, що порушують: правила торгівлі, надання послуг та порядок розрахунків з споживачами; здійснення незаконної торгової діяльності; незаконний відпуск або придбання бензину або мастильних матеріалів;
- проступки, що порушують: законодавство у сфері фінансів та оподаткування; порядок формування та застосування цін і тарифів; законодавство щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- проступки, що порушують митні правила.

За вчинення зазначених адміністративних правопорушень встановлено санкцію, у загальному випадку, у вигляді штрафу, а за деякі порушення визначено додаткову санкцію, яка полягає у конфіскації предмету правопорушення, або коштів, незаконно отриманих в результаті правопорушення.

Відповідно до ст. 255 КУпАП, у справах про адміністративні правопорушення, які відносяться до сфери підприємництва, протоколи про правопорушення мають право складати,

уповноважені на те посадові особи:

- органів внутрішніх справ (ст.ст. 154, 155, 155² - 156², 159, 160, 162 - 162³, 164 - 164¹¹, 164¹⁵, 164¹⁶, 165¹, 165², 166¹⁴ – 166¹⁸ КУпАП);
- органів державного пожежного нагляду (ст. 164 КУпАП);
- національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (164 КУпАП (у частині, що стосується порушення порядку провадження господарської діяльності в галузі зв'язку);
- органів у справах захисту прав споживачів (ст.ст. 156, 164⁶, 164⁷ КУпАП);
- фінансових органів (ст.ст. 164, 164¹ КУпАП);
- органів Антимонопольного комітету України (ст.ст. 164³, 164¹⁴, 166¹ – 166⁴ КУпАП);
- органів управління кінематографією (ст.164⁶ КУпАП - в частині демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів у кіно- і відеомережі; ст.164⁷ КУпАП - в частині порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним

- посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів у кіно- і відеомережі; ст. 164⁸ КУпАП - в частині недотримання квоти демонстрування національних фільмів при використанні національного екранного часу в кіно- і відео мережі);
- Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, її представники в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі (ст. 164⁶ КУпАП - в частині демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів на каналах мовлення телебачення України; ст. 164⁷ КУпАП - в частині порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів на каналах мовлення телебачення України; ст. 164⁸ КУпАП - в частині недотримання квоти демонстрування національних фільмів при використанні національного екранного часу на каналах мовлення телебачення України);
 - органів Служби безпеки України (ст. 164 КУпАП (у частині, що стосується правопорушень у галузі господарської діяльності, ліцензії на проведення якої видає ця Служба);
 - органів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (ст. 164 КУпАП (у частині, що стосується правопорушень у галузі господарської діяльності, ліцензії на проведення якої видає ця Служба);
 - органів державної податкової служби (ст.ст. 155¹, 162¹, 162², 163¹ - 163⁴, 163¹², 164, 164⁵, 164¹⁶, 166¹⁶, 166¹⁷ КУпАП);
 - органів рибоохорони (ст. 164 КУпАП - в частині порушення порядку провадження господарської діяльності, пов'язаної з добуванням і використанням риби та інших водних живих ресурсів);
 - Національного банку України (ст.ст. 163¹², 164¹¹, 166⁷ КУпАП, а також ст. 166⁸ КУпАП (у частині, що стосується правопорушень у галузі банківської діяльності та банківських операцій);
 - органів державної контрольно-ревізійної служби України (ст.ст. 163¹², 164¹², 164¹⁴ КУпАП);
 - Рахункової палати (ст.ст. 164¹², 164¹⁴ КУпАП)
 - спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування, державної регуляторної політики, державної реєстрації та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та його територіальних органів (частини перша, друга, дев'ята та десята ст. 166⁶, ст.ст. 166¹⁰ – 166¹² КУпАП);
 - суб'єктів державного фінансового моніторингу (ст. 166⁹ КУпАП);
 - Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (ст.ст. 163⁷, 163¹² КУпАП);
 - міських рад міст обласного або республіканського Автономної Республіки Крим значення (їх виконавчих органів), районних і

районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій - державні адміністратори (частина друга ст. 166¹⁰ КУпАП - в частині порушення місцевим дозвільним органом строків прийняття рішення про видачу документа дозвільного характеру);

- національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (ст. 166⁸ КУпАП (у частині, що стосується правопорушень у галузі діяльності з надання фінансових послуг, ліцензії (дозволи) на проведення якої видає цей орган),

посадові особи, уповноважені на те виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад (ст.ст. 155, 155², 156, 156¹, 156², 159 – 160 КУпАП), державні інспектори з питань інтелектуальної власності (ст.ст. 164⁹, 164¹³ КУпАП).

Крім того, протоколи про адміністративні правопорушення мають право складати:

- посадові особи органів, що здійснюють контроль за використанням нафтопродуктів у промисловості та сільському господарстві (ст. 161 КУпАП);
- члени громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону (ст.ст. 152, 153, 154, 160 КУпАП),
- громадський інспектор з охорони довкілля (ст. 153 КУпАП).

Протоколи про порушення митних правил, які визначено розділом XVIII Митного кодексу України (МКУ), мають право складати:

- посадові особи, які відповідно до посадових інструкцій уповноважені здійснювати митний контроль, митне оформлення і пропуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України і які безпосередньо виявили порушення митних правил;
- посадові особи митних органів, які згідно з посадовими обов'язками мають таке право;
- інші посадові особи, уповноважені керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, або керівником митниці. уповноваженими працівниками органів

Підвідомчість справ про адміністративні правопорушення встановлено гл. 17 КУпАП, відповідно до якої:

Адміністративні комісії при виконавчих органах міських рад розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. ст. 151 – 152 КУпАП, частиною першою ст. 154 КУпАП, ст.ст. 155, 155² КУпАП, частиною другою ст. 156, ст.ст. 156¹, 156², 159 КУпАП;

Адміністративні комісії при виконавчих органах сільських, селищних рад розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст.ст. 151 - 152, 155, 155² КУпАП, частиною другою ст. 156 КУпАП, ст.ст. 156¹, 156², 159 КУпАП;

Виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст.ст. 152, 159 КУпАП.

Судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені частиною другою ст. 154 КУпАП, ст. 155¹ КУпАП, частинами першою, третьою і четвертою ст. 156 КУпАП, ст.ст. 160, 162 - 162³, 163¹ - 163⁴ КУпАП, частиною другою ст. 163⁷ КУпАП, ст.ст. 163¹², 164, 164³, 164⁵ - 164¹⁶, 166¹ - 1664 КУпАП, частинами першою, другою, дев'ятою та десятою ст. 1666 КУпАП, ст.ст. 1667 - 166¹², 166¹⁴ - 166¹⁸ КУпАП, а також справи про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років.

Органи внутрішніх справ (міліція) розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст.ст. 161, 164⁴ КУпАП.

Органи державної контрольно-ревізійної служби в Україні розглядають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням законодавства з фінансових питань (ст. 1642), порушенням порядку припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи - підприємця (частини третя - сьома ст. 166⁶ КУпАП).

Органи державної податкової служби України розглядають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з ухиленням від подання декларації про доходи (ст. 164¹ КУпАП), порушенням порядку припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи - підприємця (частини третя - сьома ст. 166⁶ КУпАП).

Національний банк України розглядає справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку України або здійсненням ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку (ст. 166⁵ КУпАП), порушенням порядку припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи - підприємця (частини третя - сьома ст. 166⁶ КУпАП).

Органи Пенсійного фонду України розглядають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушеннями законодавства про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст. 165¹ КУпАП).

Органи виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів розглядають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням законодавства про захист прав громадян-споживачів (ст.ст. 155, 155² КУпАП, частина друга ст. 156 КУпАП, ст.ст. 156¹, 156², 156³ КУпАП).

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з контролю за цінами, розглядає справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням порядку формування, встановлення та застосування цін і тарифів, а також невиконанням законних вимог посадових осіб зазначеного органу (ст. 165² КУпАП).

Органи Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття розглядають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття (ст. 165³ КУпАП).

Органи Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України розглядають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (ст. 165⁴ КУпАП).

Органи Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності розглядають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням (ст. 165⁵ КУпАП).

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, розглядає справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням законодавства, що регулює фінансові механізми здійснення інвестицій у будівництво житла (ст. 166¹³ КУпАП).

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку розглядає справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням вимог законодавства на ринку цінних паперів (ст.ст. 163, 163⁵, 1636, частина перша ст. 163⁷, ст.ст. 163⁸ - 163¹¹ КУпАП).

Ст. 522 МКУ визначено, що справи про порушення митних правил, передбачені ст.ст. 468 - 470, 474, 475, 477 - 481, 485 МКУ, розглядаються митними органами, а справи про порушення митних правил, передбачені статтями 471 - 473, 476, 482 - 484 МКУ, а також усі справи про порушення митних правил, вчинені особами, які не досягли 18-річного віку, розглядаються місцевими судами (суддями).

Щодо цивільно-правової відповідальності, то законом встановлено, що фізична особа – підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення. Фізична особа – підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна (ст. 52 ЦК України). Юридична особа самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями усім належним їй майном. Учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника), крім випадків, встановлених установчими документами та законом. Особи, які створюють юридичну особу, несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, що виникли до її державної реєстрації. Юридична особа відповідає за зобов'язаннями її учасників (засновників), що пов'язані з її створенням, тільки у

разі наступного схвалення їхніх дій відповідним органом юридичної особи (ст. 96 ЦК України).

Підставою настання цивільно-правової відповідальності господарюючого суб'єкта, як суб'єкта цивільних правовідносин, є порушення згаданим суб'єктом покладених на нього зобов'язань. Порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання) (ст. 610 ЦК України). Ст. 611 ЦК України визначає правові наслідки порушення зобов'язання в цивільних правовідносинах. До цивільно-правової відповідальності суб'єктів сфери підприємництва слід віднести: сплату неустойки та відшкодування збитків та моральної шкоди.

Відповідно до ст. 611 ЦК України, порядок настання цивільно-правової відповідальності як наслідку порушення зобов'язань, може визначатися як законом, так і договором.

Особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Відсутність своєї вини доводить особа, яка порушила зобов'язання (ст. 614 ЦК України). Особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Не вважається випадком, зокрема, недодержання своїх обов'язків контрагентом боржника, відсутність на ринку товарів, потрібних для виконання зобов'язання, відсутність у боржника необхідних коштів (ст. 617 ЦК України). Відповідно до ст. 619 ЦК України, договором або законом може бути передбачена поряд із відповідальністю боржника додаткова (субсидіарна) відповідальність іншої особи.

За ст. 623 ЦК України, боржник, який порушив зобов'язання, має відшкодувати кредиторів завдані цим збитки. Розмір збитків, завданих порушенням зобов'язання, доказується кредитором. Збитки визначаються з урахуванням ринкових цін, що існували на день добровільного задоволення боржником вимоги кредитора у місці, де зобов'язання має бути виконане, а якщо вимога не була задоволена добровільно, – у день пред'явлення позову, якщо інше не встановлено договором або законом. Суд може задовольнити вимогу про відшкодування збитків, беручи до уваги ринкові ціни, що існували на день ухвалення рішення. При визначенні неодержаних доходів (упущеної вигоди) враховуються заходи, вжиті кредитором щодо їх одержання.

Ст. 624 ЦК України визначено, якщо за порушення зобов'язання встановлено неустойку, то вона підлягає стягненню у повному розмірі, незалежно від відшкодування збитків. Договором може бути встановлено обов'язок відшкодувати збитки лише в тій частині, в якій вони не покриті неустойкою. Також договором може бути встановлено стягнення неустойки без права на відшкодування збитків або можливість за вибором кредитора стягнення неустойки чи відшкодування збитків.

За ст. 549 ЦК України, неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторів у разі порушення

боржником зобов'язання. Штраф – неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. Пеня - неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом (ст. 625 ЦК України).

Порядок відшкодування матеріальної та моральної шкоди визначено гл. 82 ЦК України.

За загальним правилом, майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала (ст. 1166 ЦК України). Моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини. Незалежно від вини відшкодовується шкода завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки (ст. 1167 ЦК України).

Відповідно до ст. 224 ГК України, учасник господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, повинен відшкодувати завдані цим збитки суб'єкту, права або законні інтереси якого порушено. Під збитками розуміються витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або дотримання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.

До складу збитків, що підлягають відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, включаються (ст. 225 ГК України):

- вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства;
- додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною;
- неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною;
- матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом.

Дисциплінарна відповідальність відноситься до галузі трудового права, отже, застосовуючи найману працю, підприємці (та їх працівники) досить часто виступають у ролі суб'єктів такої відповідальності.

Згідно з чинним КЗпПУ, за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення – догану або звільнення, однак, законодавством, статутами і положеннями про дисципліну можуть бути передбачені для окремих категорій працівників й інші дисциплінарні стягнення (ст. 147).

За загальним правилом, дисциплінарні стягнення застосовуються органом, якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) даного працівника (ст. 147¹ КЗпПУ).

Відповідно до ст. 148 КЗпПУ, дисциплінарне стягнення застосовується власником або уповноваженим ним органом безпосередньо за виявленням проступку, але не пізніше одного місяця з дня його виявлення, не рахуючи часу звільнення працівника від роботи у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або перебування його у відпустці. Дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців з дня вчинення проступку.

До застосування дисциплінарного стягнення власник або уповноважений ним орган повинен зажадати від порушника трудової дисципліни письмові пояснення.

Якщо протягом року з дня накладення дисциплінарного стягнення працівника не буде піддано новому дисциплінарному стягненню, то він вважається таким, що не мав дисциплінарного стягнення. Якщо працівник не допустив нового порушення трудової дисципліни і до того ж проявив себе як сумлінний працівник, то стягнення може бути зняте до закінчення одного року (ст. 149, 151 КЗпПУ).

Щодо перспективного законодавства, то дисциплінарній відповідальності присвячений §1 гл. 1 книги восьмої проекту Трудового кодексу України від 04.12.2007 р. № 11080, який 20.05.2008 р. було взято за основу і вже підготовлено до 2-го читання.

Зазначений законопроект надає визначення дисциплінарному проступку, вводить вину працівника як обов'язкову умову притягнення до дисциплінарної відповідальності, встановлює можливість притягнення до дисциплінарної відповідальності за порушення, навіть за відсутності реальних негативних наслідків. Відповідно до ст. 400 проекту, дисциплінарними стягненнями, які застосовуються до працівників за вчинення ними дисциплінарних проступків, є зауваження, догана і звільнення.

Дисциплінарні стягнення застосовуються органом (особою), якому надано право укладення трудового договору. До працівників, які займають виборні посади, дисциплінарні стягнення застосовуються органами, які їх обрали, якщо інше не передбачено законом, статутами чи іншими установчими документами юридичних осіб, - визначено ст. 402 законопроекту.

Тема 7 Перспективи правового регулювання безпеки підприємств в Україні

7.1 Розвиток права України щодо диспозитивності у діяльності підприємців

Радикальні економічні й політичні перетворення в суверенній і незалежній Україні мають на меті побудувати нову модель господарської системи, її фундамент становлять різноманітні форми власності відповідних суб'єктів, їх рівноправність і змагальність.

Суб'єкти підприємницької діяльності знаходяться стосовно один до одного в юридично однаковому становищі. Юридична рівність сторін у цивільно-правовому відношенні є правовим виразом економічної рівності учасників товарно-грошових відносин, кожна з сторін має свій комплекс прав і обов'язків і не підпорядкована іншій. Цивільному праву, яким, в більшості випадків, регламентуються відносини в сфері бізнесу, притаманне виникнення правових відносин в результаті вольових дій (договорів, односторонніх правочинів тощо) їх учасників. Диспозитивні основи в цивільному праві надають можливість вибору між кількома варіантами поведінки в межах, встановлених законом, а також у відповідних випадках визначити зміст цивільних прав і обов'язків, розпоряджатися суб'єктивними правами на свій розсуд⁵.

Обов'язок держави – всеосяжне й довгострокове бачення, прийняття стратегічних рішень з урахуванням усіх можливих їх наслідків. Якщо держава не виконує ці функції, вона стає небезпечною і для суспільства і для підприємців⁶.

Принцип диспозитивності закріплено ст. 45 Конституції України, відповідно до якої «кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом».

Відповідно до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання реалізується державною регуляторною політикою.

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо приведення їх у відповідність із Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» був прийнятий Верховною радою України в 2010 році, однак останні зміни до нього внесені в червні 2012 року – тобто, законодавство зазнає динамічних змін у відповідності до змін реалій сьогодення.

⁵ Н. Ю. Голубева. Свобода договору як принцип цивільного права. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / Одес. нац. юрид. акад. - Одеса : Юридична література. Вип. 51. - 2009. - с. 65-70.

⁶ Кузык Б.Н. Россия – 2050: стратегия инновационного прорыва. / Кузык Б.Н. – М.: ЗАО Изд-во «Экономика». – 2004. – с. 417.

Великими кроками у розвитку принципу диспозитивності в діяльності суб'єктів підприємницької діяльності було прийняття ГКУ, ЦКУ, Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та Закону України «Про особливості здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності щодо фізичних осіб - підприємців та юридичних осіб, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності».

7.2 Правове регулювання інформаційної діяльності підприємств

Стосовно правової регламентації відносин щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації, в тому числі інформації з обмеженим доступом в сфері підприємницької діяльності мова вже йшла в попередніх темах.

Зупинимося ще на одному важливому аспекті інформаційної діяльності підприємств - цілком зрозуміло, що в процесі діяльності підприємства створюється, обробляється, змінюється та знищується великий обсяг інформації, яка об'єктно втілена в документах підприємства. Уникнути небажаних ексцесів, пов'язаних з втратою або розголошенням важливої або конфіденційної інформації дозволяє запровадження суб'єктом господарювання сучасного діловодства, введенням в дію системи документообігу.

Сучасне діловодство – система життєвою важливих дій організації, пов'язаних, в першу чергу з діловою документацією, яка необхідна для функціонування сучасних закладів різних форм власності і засобів, які забезпечують її надійність в різних формах ділового спілкування, що мають документальне відображення.

Сьогодні нормативно-правове регулювання діловодства здійснюється за такими актами:

- Типова інструкція з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади, затверджена постановою КМУ від 30.11.2011 р., №1242;
- Інструкція з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності; в засобах масової інформації, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 348;
- Інструкція про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять службову інформацію, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 27 листопада 1998 р. № 1893.

Незважаючи на існування в Україні нормативно-правових актів інструктивного характеру, які регламентують організацію й здійснення основних технологічних процесів діловодства та спеціальних його напрямів (діловодство за зверненнями громадян, конфіденційне діловодство), правові

засади низки аспектів організації діловодства як в масштабах країни, так і в окремому суб'єкті діловодства, не встановлені.

Зокрема:

- існує необхідність визначення основних принципів державної політики з діловодства і суб'єктів її реалізації;
- нагальною є потреба у законодавчому акті з організації діловодства, сфера дії якого поширювалася б на юридичних осіб всіх форм власності, а також підприємців - фізичних осіб, які не мають статусу юридичної особи, оскільки Типова інструкція з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади призначена для державних установ;
- в українському законодавстві не обумовлена відповідальність за порушення в організації та здійсненні діловодства, а також відшкодування шкоди, завданої внаслідок таких порушень. Кримінальний Кодекс України передбачає покарання за певні правопорушення, пов'язані зі службовими документами, однак у ньому не передбачено всіх випадків відповідальності за умисне псування, знищення, приховування, незаконну передачу іншій особі службових документів. Зазначені норми мають бути зафіксовані у спеціальному законі з діловодства;
- на сьогодні законодавчо не унормовано право власності суб'єкта діловодства на його документаційний фонд. Частим є вилучення оригіналів службових документів з документаційного фонду суб'єкта діловодства судово-слідчими та іншими компетентними органами і неповернення їх власнику;
- відповідно до Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» діловодство разом з архівною справою складають єдину сферу практичної діяльності. Однак, у цьому акті означені лише загальні напрями керування організацією діловодства в країні. Необхідною є конкретизація у спеціальному законі завдань щодо організації діловодства спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства, інших центральних органів виконавчої влади, державних архівних установ, а також служби діловодства суб'єкта діловодства;
- в Україні діють національні стандарти щодо застосування формуляра-зразка управлінського документа, вимог щодо оформлення організаційно-розпорядчих документів, розроблення уніфікованих систем документації. Однак відповідно до Закону України «Про стандартизацію» стандарти застосовують на добровільних засадах, якщо інше не встановлено законодавством. Це призводить до нехтування вимогами нормативних документів, якими є стандарти, під час створення організаційно-розпорядчих документів, розроблення уніфікованих форм управлінських документів;

- в Україні поширюється впровадження електронного діловодства та систем електронного документообігу. Прийняті закони України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис», а також Типовий порядок здійснення електронного документообігу в органах виконавчої влади, затверджений постановою Кабінету Міністрів України №1453 від 28.10.2004 р. Разом з тим, електронний службовий документ та паперовий службовий документ мають функціонувати в системі діловодства на єдиних організаційних та правових засадах (формуляр документа, правила виконання, строки зберігання, вимоги до збереженості, норми користування тощо). Таким чином законодавчо регульованою є лише один з напрямів у діловодстві - електронний, причому у частинах відмінних від традиційного діловодства. Загальні положення організації діловодства, у тому числі й електронного, досі не набули законодавчої регламентації.

7.3 Перспективи взаємодії підприємців з правоохоронними та контролюючими державними органами

В умовах сьогодення, нажаль, взаємодія підприємців з правоохоронними та контролюючими органами, в переважній більшості, розглядається в контексті організації захисту суб'єкта підприємницької діяльності від незаконних дій контролерів та осіб, які проводять перевірку. Чи то наслідок минулих часів, чи результати порушень, які мали місце і отримали розголосу (може, навіть й занадто широкого) – судити важко.

Позитивні перспективи взаємодії вбачаються дещо в іншому. Вже згадувалося про те, що, за ст. 19 Конституції України, правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Конституція є основним законом країни, її норми мають основоположне значення для законодавства в цілому та є нормами прямої дії.

Отже, правоохоронні та контролюючі органи повинні дотримуватися закону та діяти суворо в рамках своєї компетенції. Чи буде з цього зиск підприємцям? Відповідь: так.

Наприклад, згідно зі ст. 19¹ Податкового кодексу України, органи Державної податкової служби, зокрема, надають податкові консультації, забезпечують інформування громадськості про реалізацію державної політики у відповідній сфері, надають інформаційно-довідкові послуги платникам податків з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за додержанням якого покладено на органи державної податкової служби, здійснюють контроль та забезпечують надання допомоги у стягненні

податкового боргу в міжнародних правовідносинах за запитами компетентних органів іноземних держав.

Відповідно до ст. 201 ПКУ, у разі відмови продавця товарів/послуг надати податкову накладну або в разі порушення ним порядку її заповнення та/або порядку реєстрації в Єдиному реєстрі покупець таких товарів/послуг має право додати до податкової декларації за звітний податковий період заяву із скаргою на такого постачальника, яка є підставою для включення сум податку до складу податкового кредиту – тобто, відповідно до цієї норми, платник податку, взаємодіючи з органом податкової служби, отримає податкове відшкодування, яке б міг втратити через недбалі дії ділового партнера.

Основними завданнями міліції за ст. 2 Закону України «Про міліцію» є:

- забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів;
- запобігання правопорушенням та їх припинення;
- охорона і забезпечення громадського порядку;
- виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили;
- забезпечення безпеки дорожнього руху;
- захист власності від злочинних посягань;
- виконання кримінальних покарань і адміністративних стягнень;
- участь у поданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків, -

тобто основні завдання міліції є діями в інтересах держави, громадськості в цілому та суб'єктів підприємства в частці. Іншими словами, підприємець може звернутися до органів міліції, наприклад, для забезпечення особистої безпеки, захисту власності від злочинних посягань, тощо.

Як визначається ст. 1 Закону України «Про прокуратуру», органи прокуратури здійснюють нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів Кабінетом Міністрів України, міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, органами державного і господарського управління та контролю, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими Радами, їх виконавчими органами, військовими частинами, політичними партіями, громадськими організаціями, масовими рухами, підприємствами, установами і організаціями, незалежно від форм власності, підпорядкованості та приналежності, посадовими особами та громадянами. Отже, якщо підприємцю стало відомо про порушення закону, наприклад, працівником податкової служби, він може звернутися до прокуратури з відповідною заявою, а прокурор, відповідно до ст. 12 Закону України «Про прокуратуру», розгляне цю заяву і у разі, якщо порушення закону дійсно має місце, видасть відповідний документ прокурорського реагування.

Статтею 5 Закону України «Про захист прав споживачів» встановлено, що держава забезпечує споживачам захист їх прав, надає можливість вільного вибору продукції, здобуття знань і кваліфікації, необхідних для прийняття самостійних рішень під час придбання та використання продукції відповідно до їх потреб, і гарантує придбання або одержання продукції іншими законними способами в обсязі, що забезпечує рівень споживання, достатній для підтримання здоров'я і життєдіяльності. Захист прав споживачів здійснюють спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів та його територіальні органи, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи і установи, що здійснюють державний санітарно-епідеміологічний нагляд, інші державні органи, органи місцевого самоврядування згідно із законодавством, а також суди.

Основні напрями діяльності державної санітарно-епідеміологічної служби які визначено ст. 33 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»:

- здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду;
- визначення пріоритетних заходів у профілактиці захворювань, а також у охороні здоров'я населення від шкідливого впливу на нього факторів навколишнього середовища;
- вивчення, оцінка і прогнозування показників здоров'я населення залежно від стану середовища життєдіяльності людини, встановлення факторів навколишнього середовища, що шкідливо впливають на здоров'я населення;
- підготовка пропозицій щодо забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, запобігання занесенню та поширенню особливо небезпечних (у тому числі карантинних) та небезпечних інфекційних хвороб;
- контроль за усуненням причин і умов виникнення і поширення інфекційних, масових неінфекційних захворювань, отруєнь та радіаційних уражень людей;
- державний облік інфекційних і професійних захворювань та отруєнь;
- видача висновків державної санітарно-епідеміологічної експертизи щодо об'єктів поводження з відходами;
- встановлення санітарно-гігієнічних вимог до продукції, що виробляється з відходів, та видача гігієнічного сертифіката на неї;
- методичне забезпечення та здійснення контролю під час визначення рівня небезпечності відходів.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про пожежну безпеку», органи державного пожежного нагляду відповідно до покладених на них завдань, зокрема, погоджують проекти державних і галузевих стандартів, норм, правил, технічних умов та інших нормативно-технічних документів, що стосуються забезпечення пожежної безпеки; погоджують проекти державних і галузевих

стандартів, норм, правил, технічних умов та інших нормативно-технічних документів, що стосуються забезпечення пожежної безпеки.

Згідно з Положенням про Державну інспекцію України з питань праці, затвердженим Указом Президента України від 06.04.2011 р., № 386/2011, цей контролюючий орган здійснює роз'яснювальну та консультативну роботу з роботодавцями, запобігає будь-яким дискримінаціям в сфері трудових відносин, тощо.

За Законом України «Про охорону праці», центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці: здійснює комплексне управління охороною праці на державному рівні, реалізує державну політику в цій галузі та здійснює контроль за виконанням функцій державного управління охороною праці міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування.

Отже, умовою плідної співпраці суб'єктів сфери бізнесу з контролюючими та правоохоронними органами є повне розуміння складу компетенції державного органу з боку суб'єкта господарювання та неухильне дотримання законності в своїй діяльності з боку контролюючих та правоохоронних органів.

Список джерел

1. Конституція України // Голос України, 1996, 07, 13.07.96 № 128.
2. Господарський кодекс України // Офіційний вісник України, 2003, № 11 (28.03.2003), ст. 462.
3. Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України, 2003, № 11 (28.03.2003), ст. 461.
4. Господарський процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України, 1992, № 6 (11.02.92), ст. 56.
5. Податковий кодекс України // Голос України, 2010, 12, 04.12.2010 № 229-230.
6. Митний кодекс України // Голос України, 2012, 04, 21.04.2012 № 73-74.
7. Кодекс законів про працю України // Відомості Верховної Ради УРСР, 1971, додаток до № 50, ст. 375.
8. Цивільний процесуальний кодекс України // Офіційний вісник України, 2004, № 16 (07.05.2004), ст. 1088.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР, 1984, додаток до № 51, ст. 1122.
10. Кодекс адміністративного судочинства України // Урядовий кур'єр, 2005, 08, 17.08.2005 № 153-154.
11. Кримінальний кодекс України // Офіційний вісник України, 2001, № 21 (08.06.2001), ст. 920.
12. Кримінально-процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради УРСР, 1961, № 2, ст. 15.
13. Закон України «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 р. №2790-XII // Відомості Верховної Ради України, 1993, № 3 (19.01.93), ст. 17.
14. Закон України «Про державну службу» від 16.12.1993 р. №3723-XII // Відомості Верховної Ради України, 1993, № 52 (28.12.93), ст. 490.
15. Закон України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1997, № 24, ст. 170.
16. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 р. №3206-VI // Голос України, 2011, 06, 15.06.2011 № 107.
17. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 07.07.2010 р. № 2453-VI // Офіційний вісник України, 2010, № 55/1 (30.07.2010), ст. 1900.
18. Закон України «Про прокуратуру» від 05.11.1991 р. №1789-XII // Відомості Верховної Ради України, 1991, № 53 (31.12.91), ст. 793.
19. Закон України «Про міліцію» від 20.12.1990 р. №565-XII // Відомості Верховної Ради УРСР, 1991, № 4 (22.01.91), ст. 20.
20. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. №1567-XIII // Відомості Верховної Ради України, 1991, № 49 (03.12.91), ст. 682.
21. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 р. №1160-IV // Урядовий кур'єр, 2003, 10, 22.10.2003 № 198.
22. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 р. №877-V // Офіційний вісник України, 2007, № 44 (25.06.2007), ст. 1771.
23. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств» від 17.11.2009 р. №1720-VI // Голос України, 2009, 12, 16.12.2009 № 239.

24. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 51 (17.12.96), ст. 292.
25. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15.05.2003 р. №755-IV // Офіційний вісник України, 2003, № 25 (04.07.2003), ст. 1172.
26. Закон України «Про охоронну діяльність» від 22.03.2012 р. №4616-VI // Голос України, 2012, 04, 18.04.2012 N 70.
27. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. №2135-XII // Відомості Верховної Ради України, 1992, N 22 (02.06.92), ст. 303.
28. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. №2229-XII // Відомості Верховної Ради України, 1992, № 27 (07.07.92), ст. 382.
29. Закон України «Про державну податкову службу в Україні» від 04.12.1990 р. №509-XII // Голос України, 1991, 01, 12.01.91 № 8.
30. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 р. №3341-XII // Відомості Верховної Ради України, 1993, N 35 (31.08.93), ст. 358.
31. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. №2657-XII // Відомості Верховної Ради України, 1992, № 48 (01.12.92), ст. 650.
32. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 р. №1382-IV // Урядовий кур'єр, 2004, 01, 15.01.2004 № 7.
33. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. №2121-III // Урядовий кур'єр, 2001, 01, 17.01.2001 № 8.
34. Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. №393/96-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 47 (19.11.96), ст. 256.
35. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства і суду» від 01.12.1994 р. №266/94-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1995, № 1 (03.01.95), ст. 1.
36. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні» від 16.1.1992 р. №2782-XII // Відомості Верховної Ради України, 1993, № 1 (05.01.93), ст. 1.
37. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21.12.1993 р. № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України, 1994, №10 (09.03.94), ст. 43.
38. Закон України «Про інформаційні агентства» від 28.02.1995 р. №74/95-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1995, № 13 (28.03.95), ст. 83.
39. Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23.09.1997 р. № 540/97-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1997, № 50, ст. 302.
40. Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25.06.1993 р. №3322-XII // Відомості Верховної Ради України, 1993, N 33 (17.08.93), ст. 345.
41. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р. №236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1996, N 36 (03.09.96), ст. 164.
42. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1994, № 31 (02.08.94), ст. 286.
43. Закон України «Про державну статистику» від 17.09.1992 р. № 2614-XII // Відомості Верховної Ради України, 1992, № 43 (27.10.92), ст. 608.

44. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27.01.1995 р. №32/95-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1995, N 7 (14.02.95), ст. 45.
45. Закон України від 10.01.2002 р., №2919-III «Про Національну систему конфіденційного зв'язку» // Офіційний вісник України, 2002, № 5 (15.02.2002), ст. 159.
46. Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» від 23.02.2006 р. №3475-IV // Офіційний вісник України, 2006, № 13 (12.04.2006), ст. 856.
47. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо інсайдерської інформації» від 22.04.2011 р. №306-VI // Голос України, 2011, 05, 24.05.2011 № 92.
48. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. №2939-VI // Голос України, 2011, 02, 09.02.2011 № 24.
49. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. №2297-VI // Урядовий кур'єр, 2010, 07, 07.07.2010 № 122.
50. Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.2004 р. №3855-XII // Відомості Верховної Ради України, 1994, № 16 (19.04.94), ст. 93.
51. Закон України «Про адвокатуру» від 19.12.1992 р. №2887-XII // Відомості Верховної Ради України, 1993, № 9 (02.03.93), ст. 62.
52. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. №3425-XII // Голос України, 1993, 10, 05.10.93 № 188.
53. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. №1560-XII // Відомості Верховної Ради України, 1991, N 47 (19.11.91), ст. 646.
54. Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» від 06.07.1995 р., №265/95-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1995, N 28 (11.07.95), ст. 205.
55. Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» від 19.12.1995 р. №481/95-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1995, № 46 (14.11.95), ст. 345.
56. Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 р. №1775-III // Офіційний вісник України, 2000, № 27 (21.07.2000), ст. 1109.
57. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15.02.1995 р. №62/95-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1995, № 10 (07.03.95), ст. 62.
58. Закон України «Про рекламу» від 03.07.1996 р. №270/96-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 39 (24.09.96), ст. 181.
59. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. №4004-XII // Відомості Верховної Ради України, 1994, № 27 (05.07.94), ст. 218.
60. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23.09.1999 р., № 1105-XIV // Офіційний вісник України, 1999, № 42 (05.11.99), ст. 2080.

61. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» від 18.01.2001 р. №2240-III // Урядовий кур'єр, 2001, 02, 28.02.2001 N 38.
62. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 р. №1533-III // Урядовий кур'єр, 2000, 04, 19.04.2000 № 72.
63. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. №2694-XII // Відомості Верховної Ради України, 1992, № 49 (08.12.92), ст. 668.
64. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р., № 2464-VI // Офіційний вісник України, 2010, N 61 (20.08.2010), ст. 2108.
65. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» від 28.11.2002 р. № 249-IV // Урядовий кур'єр, 2002, 12, 11.12.2002 N 231.
66. Закон України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» від 26.01.1993 р., №2939-XII // Відомості Верховної Ради України, 1993, N 13 (30.03.93), ст. 110.
67. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо приведення їх у відповідність із Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 01.07.2010 р. №2388-VI // Голос України, 2010, 07, 27.07.2010 № 137.
68. Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» від 24.12.1993 р. №3814-XII // Відомості Верховної Ради України, 1994, N 15 (12.04.94), ст. 86.
69. Закон України «Про стандартизацію» від 17.05.2001 р. 2408-III // Відомості Верховної Ради України, 1994, N 15 (12.04.94), ст. 86.
70. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. №851-IV // Урядовий кур'єр, 2003, 07, 02.07.2003 № 119.
71. Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 р., №852-VI // Урядовий кур'єр, 2003, 07, 02.07.2003 № 119.
72. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12/05/1991 р. №1023-XII // Відомості Верховної Ради УРСР, 1991, № 30 (23.07.91), ст. 379.
73. Закон України «Про пожежну безпеку» від 17.12.1993 р. №3745-XII // Відомості Верховної Ради України, 1994, № 5 (01.02.94), ст. 21.
74. Указ Президента України «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки» від 12.06.1995 р. № 436/95 // Урядовий кур'єр, 1995, 06, 15.06.95 № 87 – 88.
75. Указ Президента України «Про заходи щодо посилення захисту прав власності» від 12.02.2007 р. № 103/2007 // Урядовий кур'єр, 2007, 02, 16.02.2007 № 30.
76. Положення про Державну інспекцію України з питань праці, затверджене Указом Президента України від 06.04.2011 р. № 386/2011 // Офіційний вісник Президента України, 2011, № 9 (18.04.2011), ст. 539.
77. Постанова Кабінету міністрів України «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств» від 21.02.2007 р. № 257 // Офіційний вісник України, 2007, N 14 (05.03.2007), ст. 516.

78. Постанова Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» від 09.08.1993 р. № 611 // Зібрання постанов Уряду України, 1993, № 12, ст. 269.
79. Типова інструкція з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади, затверджена постановою КМУ від 30.11.2011 р., № 1242 // Офіційний вісник України, 2011, № 94 (12.12.2011), ст. 3433.
80. Інструкція з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності; в засобах масової інформації, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 348 // Урядовий кур'єр, 1997, 05, 29.05.97 N 93-94.
81. Інструкція про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять службову інформацію, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 27 листопада 1998 р. № 1893 // Урядовий кур'єр, 1998, 12, 10.12.98 N 236-237.
82. Типовий порядок здійснення електронного документообігу в органах виконавчої влади, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 1453 від 28.10.2004 р. // Урядовий кур'єр, 2004, 11, 10.11.2004 № 214.
83. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження форм заяв про реєстрацію бази персональних даних та про внесення змін до відомостей Державного реєстру баз персональних даних і порядку їх подання» від 08.07.2011 р. № 1824/5 // Офіційний вісник України, 2011, № 57 (05.08.2011), ст. 2314.
84. Типовий порядок обробки персональних даних у базах персональних даних, затверджений наказом Мін'юсту від 30.12.2011 р. № 3659/5 // Офіційний вісник України, 2012, № 3 (20.01.2012), ст. 104.
85. Наказ ДПАУ «Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок з питань дотримання податкового, валютного та іншого законодавства» від 22.12.2010 р. № 984 // Офіційний вісник України, 2011, № 5 (31.01.2011), ст. 259.
86. Наказ ДПАУ «Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок щодо дотримання податкового, валютного та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на органи державної податкової служби, платниками податків - фізичними особами» від 24.12.2010 р. № 1003 // Офіційний вісник України, 2011, № 8 (11.02.2011), ст. 388.
87. Наказ ДПАУ «Про затвердження форми Акта про результати камеральної перевірки податкової декларації (розрахунку) щодо окремих загальнодержавних і місцевих податків і зборів» від 17.07.2006 р. № 416 // Офіційний вісник України, 2006, N 30 (09.08.2006), ст. 2175.
88. Наказ Держспоживстандарту України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010» від 11.10.2010 р. № 457 // Бухгалтер, 2011, 11, № 44.
89. Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 28.03.2007 р., № 01-8/184 «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» // Збірник поточного законодавства, нормативних актів, арбітражної та судової практики, 2007, 04, № 16.

90. Проект Закону України «Про приватну детективну діяльність» // Електронний ресурс: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=37435
91. Проект Трудового кодексу України від 04.12.2007 р. N 11080 // Електронний ресурс: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=30947
92. Господарське право України : [навч. посіб.] / за заг. ред. проф. Н. О. Саніахметової. – Х. : Одиссей, 2005.
93. Ершова И.В., Иванова Т.М. Предпринимательское право. – М.: Юриспруденция, 2000. – 416 с.
94. Іванюта Т.М., Заїчковський А.О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський - К.:Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.
95. Кузык Б.Н. Россия – 2050: стратегия инновационного прорыва. / Кузык Б.Н. – М.: ЗАО Изд-во «Экономика». – 2004. – 487 с.
96. Н. Ю. Голубева. Свобода договору як принцип цивільного права. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / Одес. нац. юрид. акад. – Одеса : Юридична література. Вип. 51. – 2009. – 493 с.
97. Познякова О.І. Недружні поглинання в системі перерозподілу власності // Електронний ресурс: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/18_5/175_Pozniakowa_18_5.pdf.
98. О.В. Баклан. Деякі теоретичні питання щодо лібералізації та оптимізації регулюючого впливу держави в сфері підприємництва // Електронний ресурс: <http://elibrary.nubip.edu.ua/8557/>
99. Шевченко І.Л. Рейдерство: основні схеми здійснення та способи захисту. // Електронний ресурс: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2008_13/shevchenko.pdf
100. Чернявский А.А. Безопасность предпринимательской деятельности. Конспект лекций. – К.: МАУП, 1998. – 124 с.

Навчальне видання

**КИЛИМНИК ІННА ІГОРІВНА
ХАРИТОНОВ ОЛЕКСІЙ ВІКТОРОВИЧ**

**КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
з дисципліни**

**ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

*(для студентів 5 курсу денної форми навчання спеціальності
7.03060101 – Менеджмент організацій і адміністрування,
8.18010014 – Управління фінансово-економічною безпекою)*

Відповідальний за випуск *І. І. Килимник*

За авторською редакцією

Комп'ютерне верстання: *І. В. Волосожарова*

План 2014, поз. 207Л

Підп. до друку 03.12. 2013 р.
Друк на ризографі
Зам. №

Формат 60x84/16
Ум. друк. арк. 7,0
Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Революції, 12, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4705 від 28.03.2014 р.